

PREPOROD

VSEBINA.

Zdenko Knez: Naša pesem. — Ob sklepu šolskega leta. — Joško Kovič: Iz spominov. — Pavle Karlin: Večerna pesem. — Dr. Iv. L.: Naše letošnje počitniške naloge. — Frédéric Šubic: Upodabljajoča umetnost na Kranjskem v prejšnjih stoletjih. — Dušan Debevc: Tvoje slovo. — Dr. Iv. L.: Dijaški sveti. — Pavle Karlin: Metuljčki. — Dušan Debevc: Na samotni poti. — Franc Tavčar: Tovarišem tehnikom! — Poslovni red Jugoslovanske Dijaške Zveze. — Janže Novak: Načrt, po katerem skušajmo organizirati celokupno jugoslovansko dijaštvo, visoko- in srednješolsko. — Listnica SZSA, podružnice tehnikov v Ljubljani. — S. K.: Pregled politične ekonomije. — M. H.: Poiskus predloga k reformi šolstva. - Kralj: Svobodi. - Generalna skupščina JDZ. - Listek.

Leto I.

1919.

Štev. 2. in 3.

Prva specialna trgovina finih umetniških razglednic
in pisemskega papirja. Vse potrebščine
za šole in urade.

MARIJA TIČAR, LJUBLJANA

L. PEVALEK

Ljubljana, Židovska ulica

Trgovina s papirjem, pisalnim in
risalnim orodjem — Razglednice
Priporoča v nakup vse v to stroko
spadajoče stvari najceneje

JOS. REBEK

ključavničar

Ljubljana, Frančevo nabr. 9

se priporoča slavnemu občinstvu
za vsa v njegovo stroko
spadajoča dela

Narodna knjigarna,
trgovina s papirjem
v Ljubljani
Prešernova ulica št. 7

priporoča šolske knjige, šol-
ske in pisarniške potrebščine

C. I. HAMANN, LJUBLJANA

MESTNI TRG ŠTEV. 8

USTANOVljENO 1866

MODNA TRGOVINA — MOŠKO, ŽENSKO IN OTROČJE
PERILO LASTNEGA IZDELKA

Odgovorni urednik Gustav Omahen.

Lastnik in izdajatelj: Konzorcij. — Nakladatelj: Tiskovna zadruga v Ljubljani.
Dopisi naj se začasno pošiljajo na naslov: Uredništvo „Preporoda“, Ljubljana,
Marije Terezije cesta št. 1, pritličje.

Naša pesem.

Ste čuli naš glas, kakor vrisk hrepeneč
iz prsi mladeniča v sinje nebo?
Ste čuli odmev veličastno grmeč
z globoke doline v strmo goró?

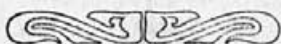
Li slutite vi, kako zove se trop,
ki silno otresa se svojih verig,
ki slavno zapušča stoletni svoj grob,
ki skozenj svobode in bratstva gre krik?

Razumete, starci`vi, kaj je mladost,
kaj svobode zlate prejasni je žar?
Razumete, kaj nam je mlada smelost,
in kaj nam je vera in kaj nam je car?

Po žilah teh naših nam vre in kipi;
v mogočno armado je združen naš val;
za ciljem enotna nam vojska hiti
ker svetli voditelj nam je ideal.

Ne vprašajte, starci, kje cilj nam žari,
kam vodimo svoj zmagoviti pohod!
Navdušenje v mladih nam srcih kipi:
mladina smo mi, naš namen prepород!

Zdenko Knez.

Ob sklepu šolskega leta.

Ako se ozremo po zgodovini jugoslovanske ideje, moramo spoznati, da je bil pred vojno v naših krajih njen prvi, da ne rečem edini nositelj — dijak. Saj se je le on z mladostnim navdušenjem oprijel ideje, on jo je gojil v svojem srcu in on jo je tolmačil svojemu narodu. Veselo delovanje se je kazalo povsod; povsod je klilo novo, mlado življenje. Sveži duh mladine je preveval naše kraje. — Tedaj je udarila ura svetovne vojne. —

Vrste našega dijaštva so se praznile. Morali so iti, ker jih je klicala huda mačeha, ki so se vedno bali pred njo, ki so se morali skrivati pred njo. Šli so: na bojišče, v prognanstvo, v ječe, na vislice . . . Videli so, kako je padla slana na njih setev, toda niso obupali. Sanjali so o svojih idealih, deloma so se tudi s puško v roki borili zanje. Mi pa, ki smo bili najmlajši, ki še nismo stali v njih vrstah, ker smo bili premladi, smo čutili vedno z njimi. Verovali smo v svobodo — in prišla je.

Tedaj smo bili oslepljeni, ko nam je svetla, neznana luč svobode udarila mahoma na oči. Toda nismo dolgo čakali; čutili smo, da se bomo morali še učiti, mnogo učiti, če bomo hoteli kdaj biti vredna narodova omladina. Podali smo so si roke in naše prvo delo je bilo, da smo pred vsem svetom pokazali svojo nepopisno srečo nad mlado svobodo. Vršila se je manifestacija, velika in slavnostna. Narod se je po dolgem mirovanju zopet enkrat od srca radoval. Duša vsega pa je bila — srednješolska mladina.

Takrat se je ustanovila »Jugoslovanska Dijaška Zveza«. Nje namen je bil delo od vsega početka naprej — v delu se je bila tudi porodila.

Na ustanovnih občnih zborih so nam visokošolci pokazali smernice, ki naj bi jih imelo naše delovanje. Razvili so nam program, ki smo se ga oprijeli takoj z vsem navdušenjem. Tedaj se je začelo podrobno delo. Hitro so si posamezni razredi izbrali svoje zaupnike, ki so imeli nalogo, razred zastopati in poročati v svojih razredih o odborovih ukrepih.

Zbor zaupnikov je tvoril odbor. Vsak teden so se vršile — do danes — seje zaupnikov. Te seje so vedno v naprej določale podrobno delovanje po zavodih. Ker so se zaupniki z vseh srednjih šol v Ljubljani redno shajali, je bilo tudi mogoče, da se je organizacija harmonično razvijala.

Toda ne samo v Ljubljani, tudi po ostalih slovenskih mestih, kjer so srednje šole, so se ustanovljale krajevne organizacije in sicer najprej v Kranju, potem v Novem mestu, v Mariboru in v Celju, kjer je obstajala že med vojno strogo prepovedana organizacija. — V Kranju so bili že precej od začetka vsak teden redni zavodni sestanki, kjer se vrše deklamacije in razna predavanja, ki jim vedno slede debate i. t. d. Odseki kranjske organizacije so: francoski (kjer se dijaki vežbajo potom konverzacije in čtiva) pevski in dramski (vprizoritev »Divjega lovca« in študij teoretičnih vprašanj dramatike) ter telovadni odsek. Telovadba se vrši pri »Sokolu«, kjer so za dijake določene posebne ure. — Krajevna organizacija v Novem mestu nam lahko služi v vsakem oziru kot vzor. Vsi dijaki od četrtega do osmega razreda so člani zveze. Prav kmalu se je tam ustanovila lepa knjižnjica. Vsakdo je dal knjige, kolikor je zmožel. Sestanki se vrše redno vsak teden dvakrat. Voditelji novomeške organizacije so često obiskovali tukajšnje tovariše in so se z njimi menili o raznih dijaških vprašanjih. V resnici najlepše plodove imajo vrli tovariši Novomeščani! — Poleg mariborske je še lepa krajevna organizacija v Celju. Sestanki so tam tedenski, ki se vrše v gimnaziji. Soba sestankov je obenem knjižnjica z raznimi revijami. — Osrednji odbor zveze se nahaja v Ljubljani.

Tu se vrše po posameznih šolah zavodni sestanki, izkušnja je namreč učila, da skupno delovanje zavodov ne privede do cilja, ker so ure pouka različno urejene itd. Poleg kulturnih in literarnih vprašanj se je zlasti obdelavalo za nas najbolj aktualno vprašanje — reforma srednje šole. Nekak ekstrak teh predavanj in debat tvori članek, objavljen v tej številki lista. — Ustanovilo se je dokaj odsekov; navajam samo najvažnejše. Najbolj očitne plodove je rodil dramski odsek. Igrala se je najprej trikrat Linhartova veseloigra »Ta veseli dan ali Matizhek fe sheni«; ta vprizoritev je bila namenjena spominu našega šolnika, pesnika in neutrudnega kulturnega delavca Valentina Vodnika ob stoletnici njegove smrti. Druga igra je bila Ivana Cankarjeva pesem v dramski obliki — Lepa Vida, ki se je igrala dvakrat. Kljub izvanredno težki igri so dijaki vendar rešili to nalogo dokaj dobro. Obe prireditvi sta se vršile v Ljubljanskem dramskem gledališču. — Lepe uspehe ima tudi športni odsek. Po zaslugi športnega kljuba Ilirije smo dobili lep prostor in izvrstne učitelje, ki nas vadijo v nogometu. Uprizorilo se je več tekem med tukajšnjimi zavodi, ki so pričale, koliko so si naši fantje tekom kratke dobe privadili. Nameravana je bila tudi gojitev lahke atletike, ki je pa iz raznih vzrokov zaenkrat morala izostati. — Tudi telovadci pridejo v zvezi na svoj račun. Pri »Sokolu« smo dosegli precej v začetku telovadbo samo za člane JDZ. Telovadba je jako dobro obiskana, kar kaže na voljo dijakov, si poleg duha harmonično vzgojiti tudi telo. —

Ko so nasilni Nemci zatirali naše ljudi v takrat še tužnem Korotanu, je bila srednješolska mladina prva, ki je zapustila varno zavetje in šla branit našo sveto zemljo. Ganljivo je bilo gledati, kako so se zvečer vlaki, nagneten s hrabro mladino, pomikali proti severu, v negotovost. . . Nekaj je bilo ubitih, nekaj ranjenih, poškodovanih, nekaj zdravih; toda vsi ti mladi junaki so bili pripravljeni, dati življenje za svoje ideale! —

»Jugoslovanska Dijaška Zveza« šteje 648 članov. Če se pomisli, da so se sprejemali samo člani višjih razredov srednjih šol, se mora pripoznati, da je to mnogo, posebno za prvo leto po štiriletnem spanju.

Če napravimo kratek pregled čez vse obširno delovanje zvezinih članov, pridemo vendar do zaključka, da so položeni šele temelji k bodoči stavbi Preporodovcev. Izkušnja nas je v tem letu marsičesa naučila. Odpirajo se nam nove velike perspektive našega bodočega delovanja. Čaka nas velikansko delo iredente; čaka nas vsestranska samooizobrazba, da bomo lahko hodili za našimi cilji. Predvsem se bomo morali natančno spoznati z našimi brati, ki smo z njimi končno združeni — več ali manj — politično, nikakor pa ne duševno, gospodarsko in moralno!

Naučili smo se v tem letu sledeče: potrebujemo stanovsko dijaško organizacijo, ki bo obsegala vse dijake zadnjega semestra univerze pa do četrtega razreda srednje šole, pa ne, kakor dozdej samo za kolonijo temveč za celo državo. Ta organizacija se ne bo ozirala na razne svetovne nazore. Zastopala bo skupne interese vsega dijaštva.

Potrebujemo pa tudi kulturo političnih organizacij, bi bodo po svetovnih naziranjih ločene. Predstavljam si tu dve skupini: a) one dijake, ki bodo imeli svoj nazor postavljen na podlago svobodne misli in b) one, ki bodo pripoznavali dogme. — V taki obliki bomo lahko svoje sanje realizirali, tako bomo lahko sebi in narodu uspešno pomagali. Pred očmi si pa vžgimo vedno Cankarjeve besede, ki naj nas v slabih dneh bodrijo in navajajo k vztrajnosti: »Pot je strma cilj je lep!«

Ljubljana, o Kresu 1919.

Iz spominov.

I.

V večerni zarji rože so se tiho razmajale,
kot metuljčki živi
so spomini v rože se vsesali.

V mraku za gorami so tonili
oblački sivi,
v noč se kot spomini sladki potopili . . .

V srebrnini sanjajoči zvezde se zlatijo,
kot cekini
in kot lučke večnih sanj gorijo.

Veter tiho se na vejah ziblje,
luna važno mežikuje,
kot da o večnosti ugiblje . . .

II.

Kadar tvoje me objamejo oči,
zdi se mi, da vidim
rože žive sredi vrta;
z dihom polnega življenja
solnce jih poljublja . . .
V noči pa se plamen zlata ves izgublja,
— v mrke sence ovijejo se listi . . .

Kadar se zagledam v tvoj obraz,
zdi se mi, da v njem spi slutnja tiha . . .
Kakor roža se mi zdiš, ki bolno diha,
v solncu vsa žareča,
in čez hip že skloni se veneča . . .

Joško Kovič.

Večerna pesem.

Z rosno rokó
mesečina Ti boža lasé,
kot bíserni diadém
krog glavíce Tvoje zvezde goré...

Jaz sem ves žalosten nocoj,
grešnik sem, dušica, pred teboj.
Daj, razpni svoje bele roké
še v poslednji objem!

Pavel Karlin.

Naše letošnje počitniške naloge.

V zadnjem članku o »Preporodovcih« smo rekli, da so bili »Preporodovci« prva slovenska omladinska generacija, ki ni več verovala v stara rešilna gesla — zato si je postavila nov cilj — prevrat. Namesto počasnega razvoja, po katerem bi bil slovenski narod v Avstriji s svojo lastno pridnostjo reševal svojo zemljo — je imel priti prelom, prelom s preteklostjo, uničenje stare države in novo življenje v narodnem ujedinjenju s Srbi. Cilj je bil krasen, toda pot do njega je bila težka in dolga — mnogo težja in daljša, nego si je mogla to predstavljati navdušena mladina. Računali so, da bodo v petih letih intenzivnega dela pripravili naš narod na ta prelom. Ko bi bila priprava končana, bi prišel prevrat in narod bi se izrekel za novo jugoslovansko državo. Mladina je čutila v sebi dovolj sil, da bi to izvršila; nje vera je bila neomahljiva, volja trdna. Danes bi se nam zdelo mogoče vse to iluzija: pet let je vrtala svetovna vojna ob staro gnilo državo, predno je propadla; vprašanje je torej, ali bi jo bilo uničilo pet let agitacije in propagande, posebno pri naših prejšnjih razmerah. Vendar morajo »Preporodovci« tudi v tem nam ostati za zgled. Bližajo se počitnice. Kake naloge ima letos mladina? Kakšen bodi program prvih počitnic v svobodni državi? Kaj je naša dolžnost? Tu se nam stavi kot prvo vprašanje: ali smo že preroben narod? Ali je naš narod v popolni zavesti svoje svobode? Ali se zaveda svoje dolžnosti do domovine? Odgovor: ne! Mi smo osvobojeni a ne preroben narod. Mi si nismo sami priborili svobode, ne znamo je ceniti, ne zavedamo se svojih dolžnosti. Zato je prva dolžnost mladine o teh počitnicah nadaljevati delo »Preporodovcev« na polju propagande in agitacije. V narodu je ostalo še mnogo zastarelih nazorov. To je razumljivo: pomislite, kako so pisali naši listi s početka vojne, kako so hujskali razni ljudje, kako globoko je bil ukoreninjen stari avstrijski patriotizem v tem zaslužnjem narodu, da ni čutil niti svojih sužnih okov. To vse ni prešlo čez noč — mnogo predsodkov je še ostalo. Dolžnost mladine je, da gre med narod in povsod propagira misel nar. ujedinjenja. Spominjam se malega dogodka, ki ga je napisal tovariš v spomin umrlemu Majaronu. Vozila sta se z nekim kmetom z Bleda na Bohinjsko Belo. Majaron je začel z voznikom govoriti o državi in o Srbih, voznik je bil navdušen Avstrijanec. Toda mladi agitator ni obupal: govoril je z voznikom naprej, pripovedoval mu je o Srbih, o bratstvu, o svobodi, tako dolgo, da je na koncu voznik priznal, da ima študent prav. Ako je mož premišljal naprej, je mogel vse drugo spoznati sam. Tako so delali »Preporodovci«. Hoteli so rešiti dušo za dušo, in to ob času, ko je bilo vse to — prepovedano. Danes bo imela mladina lažje delo. Po večini je v našem narodu misel nar. ujedinjenja že prešla v meso in kri, treba pa jo je utrditi povsod in sicer tako, da bo narod spoznal ves njen globoki pomen in bo pripravljen vse žrtvovati z njo. Zadnji časi so nam dokazali, da je treba dela med narodom, treba — posebno tam, kjer skušajo nasprotna sile uničiti ugled naše narodne države. S tem nam bo dana prilika priti med narod in spoznati njegovo mišljenje. Nikdar pozneje ne boste imeli toliko prilike govoriti s prostim človekom: ni vsakemu dano, da bi znal govoriti z ljudstvom: in vendar je to za vsakega človeka velikega pomena: mladina, ki se ne razume z narodom, bi ne bila več narodna mladina; spoznali boste, koliko lepega in dobrega leži v narodu in kako važno je, da se mu ne odtujite. Ni večje napake, kakor če hočete igrati »gospoda«; narod takoj čuti, kdo se povišuje nad njim: na prijazno dobro besedo vam bo vsak rad

odgovoril — ako bodete hoteli biti »kaj več« — vam ne bo razkril svojega srca. Bližajte se srcu z ljubeznijo in priprostostjo: kot zvesti njegovi sinovi. Vaš demokratizem bodi več nego — tuja beseda.

* * *

Druga naloga je: vprašanje ljudske prosvete. Nar. radikalna omladina je začela po deželi s sistematičnim prosvetnim delom, z ljudskimi knjižnicami, predstavi in predavanji. Ferijalno društvo »Prosveta« je v vojni izginila. Knjižnice se nahajajo tu in tam — toda v slabem stanju in brez reda. Dolžnost sedanje mladine je, da to delo nadaljuje. V naši novi državi vprašanje ljudske prosvete ne bo več samo v rokah dijaštva in požrtvovalnih ljudi. Treba bo, da to nalogo prevzame država. Toda država bo pač dala sredstva — naša dolžnost pa bo, da vzgojimo v ljudstvu ljubezen do slovenske knjige. Že prej je bilo geslo, naj ne bo občine brez ljudske knjižnice — sedaj je treba to izvršiti! V sedanjih počitnicah bi bilo treba povsod oživiti stare knjižnice, spraviti jih v red in ustanoviti nove. Treba bo knjižnice tudi temeljito pregledati in odstraniti, kar ni več za rabo. Vsled draginje in pomanjkanja knjig, ne bo takoj mogoče vse preurediti — toda treba je vsaj dobiti pregled, v kakem stanju se nahajajo naše ljudske knjižnice in kaj je treba storiti, da jih čimprej izpolnimo. Našli bode po vaseh priproste ljudi, ki radi čitajo: s temi se pogovorite o tem. Poučite narod, kake važnosti je, ako bo imel vsak večji kraj svojo knjižnico. Pri tem vam bo mogoče opozoriti na srbske oz. hrvatske knjige. Mnogi jih ne čitajo zato, ker jih ne začno čitati. Ako začno čitati, vidijo, da razumejo, in jih čitajo kakor slovenske. S svojimi znanostmi bode omogočili, da ta ali oni prečita nekaj strani — potem pojde samo po sebi. To bo vam gotovo lahko in prijetno delo. Istotako morete za zabavo svoje znance poučevati v cirilici. Naučite jih igrati onih 24 črk, ki so spomin naše davne slovanske kulture in jim s tem uničite predsodke, kakor da bi to bilo nekaj težkega. Šele tedaj če se bodo naše knjige in časopisi čitali povsod, bomo mogli govoriti o enotnem narodu. Dolžnost mladine je, da to izvede. Tudi v tem bodite nasledniki »Preporodcev«. Mislite si vedno, da ste k temu poklicani: vsak človek, ki mu odpirate pot do izobrazbe, bo pomenil novo silo k našemu skupnemu cilju.

* * *

»Slov. Matica« zbira slovenska krajevna imena. Mnogo naših krajevnih imen je bilo popačenih. Krajevna imena tvorijo snov za naše jezikoslovje: mnogokrat branijo v sebi krajevne in zgodovinske zanimivosti. Prejšnja leta so dijaki pošiljali zbirke s krajevnimi imeni. To bo sedaj tem bolj potrebno, ker bo treba izdati natančen slovenski zemljevid. Skušajte po svojih močeh pripomoči k tej zbirki. Zanimale vas bodo tudi narodne pravljice: Dasi so že redke, ne pozabite si jih napisati, ako jih slišite: pozneje jih ne boste slišali več. Enako važno bi bilo zapisovati spomine z vojne. Pripovedovali jih bodo vam vojaki in domači ljudje. Slišali bode filozofijo ljudstva o vojni, življenju in smrti. Bilo bi škoda, ko bi ti spomini ostali pozabljeni.

Vsak kraj ima svojo zgodovino, svoje spomine, svoje življenje. V naših priprostih kočah najdete izdelke starih narodnih mojstrov. Ljudje pogosto nadomeste staro pohištvo z novim in sežgo stare »čepove« kot ničvredno blago. Toda na teh starih kosih se včasih najde zanimiva slika starega mizarja, izrezki, rože itd. Opozorite ljudi na vrednost te stare domače umetnosti. Isto velja pri hišah, ki so zidane v starem slogu. Narodna ornamentika in folkloristika ima tu svoje zaklade. Oglejte si

jih. V svojem okraju imate malo cerkvico ali star grad. Seznanite se s temi spomini preteklosti. Stara umetnost in zgodovina ležita v njih. Vsak kraj je košček naše lepe domovine.

* * *

Potovanje med počitnicami je gotovo ena najvažnejših in najprimernejših zabav za vsakega dijaka. Potreba je predvsem poznati svoj domači kraj. Zato je primerno, če delajo dijaki enega kraja skupne manjše izlete, posebno na zanimive zgodovinsko važne kraje, na gradove in razvaline, k starim cerkvam in grmadam. Tam je navadno lep razgled po svetu. Tu in tam se vam odkrijejo prirodne krasote, ki leže pozabljene po naših lepih dolinah. Priporočati je tudi visoko turistično seveda s primerno previdnostjo: turistika da človeku prilike, da se navžije zdravja in krasote; zato ne iščite novih opasnih cest, ki zvbijo v nesrečo. Oglejte si krasoto naših lepih gorenjskih planin: tam okoli starca Triglava boste čutili, zakaj ljubimo to lepo zemljo. Pravilo bodi: malo hoje, mnogo užitka — ne narobe. Srečna misel je tudi organizirano potovanje, kakor ga namerava izvesti JDS. Tako potovanje v malih gručah posebno po naši severni meji — bo za dijaštvo velikega pomena. Upajmo da se bo posrečil tudi prosvetni načrt s predavanji in drugimi prireditvami: za to je seveda treba dogovora z osebami v onih krajih, kjer se take prireditve nameravajo. Sploh je treba sestaviti natančen načrt posebno v sedanjih časih, ko še ni povsod vsega dovolj in bi bili tudi najljubši gosti tu in tam nedobrodošli. Ako bi dovoljevale razmere bi bil zelo primeren že letos dijaški sestanek n. pr. v Srenjskih Karlovcih, kjer bi se mogla združiti jugoslovanska mladina na skupni pogovor. Morebiti letos to še ne bo mogoče. Zato napravi slovenska mladina svoj sestanek v Celju. Ako bodo do takrat naše severne meje že urejene, bodo pač pohiteli naši dijaki v Medžimurje, ali pa na Koroško pogledat skrajne meje svoje domovine.

* * *

Letošnjih počitniških nalog je torej mnogo. Naše zdrave mlade sile jih hočejo izpolniti. Dovolj bo resnega dela in prijetne zabave. Vse to pa boste z veseljem delali in uživali, ako pred vsem **izpolnite svojo dolžnost**, da vas ne bo tlačila niti slaba vest niti kaka druga mórá, ampak si boste svesti, da pojedete drugo leto vsi za eno stopinjo naprej. Ta zavest vas bo spremljala skozi vse počitniško delo in o jeseni se boste vračali z lepimi spomini nazaj v svoje šole. Izprevideli boste, da boste mogli med svojim narodom delati šele tedaj, če se vestno pripravite na to delo. Šola vam nudi del te priprave, ki jo izpopolnite sami po svojih možnostih. Počitnice so čas počitka, toda počitek ni isto kakor lenuharjenje in brezdelje. Mlad inteligenten človek, ki v njem kipi mlada sila in volja, ne sme poznati dolgega časa. Nekateri iz vas bo vabila lepa knjiga, druge šport: oboje je dobro in zdravo — vse to je del naše kulture. Skušajte se izkazati vsak na svojem polju. Posebno bi priporočali vam delo v sokolskih društvih. Skušajte delati v svojih domačih krajih na to, da se razširi in utrdi sokolska misel med narodom in pred vsem: bodite sami drugim v zgled. Dvigajte povsod dobre sile svojega naroda, da boste ž njim živeli bodoče lepše življenje. Vsi uspehi vašega mladega dela vam bodo ostali v najlepšem spominu. Zato ob počitnicah ven, med narod, ná delo, na pot!

Frédéric Šubic.

Upodabljajoča umetnost na Kranjskem v prejšnjih stoletjih.

Pri spisu naslednjih vrstic mi je služil kot najboljši vir vitez pl. Strahl, ki mi je dovolil večkrat vpogled v svojo krasno zbirko umetnin na svojem gradu v Stari Loki. Zanimivo je, da ima Strahl v svoji slikarski galeriji zastopane vse pomembnejše kranjske slikarje v kronološkem redu od najstarejše dobe — kolikor se da pač to ugotoviti — pač do najnovejše, do Jurija in Janeza Šubica in Ivana Franketa.

Kdor bi se hotel pečati z zgodovinskim razvojem umetniškega delovanja in žitja na Kranjskem, ta bi kmalu razvidel, kako redki so viri, iz kojih naj bi zajemal, in kolike praznine bi mu zijale nasproti pri rešitvi te naloge. Cela stoletja leže pred nami zastrta z neprodinim pajčolanom pozabljenosti ali — kar je toliko huje — v razvalinah pokončanja.

To velja tudi še o 15. in 16. stoletju, o onem času, ko se je vsepovsod zamrli umetniški čut zopet probujal in ko je z jutranjim svitom renesanse prisijala nad vse sijajna kulturna epoha. — Dežela Kranjska je imela takrat težje, bridkejše naloge in preizkušnje. Rešila pa jih je slavno s krvno žrtvijo svojih najboljših sinov v neprestanem boju z dednim sovragom krščanstva, kateri je tako pogosto prekoračil naše meje, vse uničujoč in požigajoč in ki je s hudobno roko pokončal vse, kar je stvorila kultura.

Kot najstarejši spomenik grafične umetnosti lahko smatramo rokopis »Augustinus de civitate Dei«, ki ga je izvršil kartuzijanski menih Nikolaj v letu 1347. in ki se nahaja sedaj v ljubljanski licealni knjižnici. Naslovna stran, ki je okrašena z arabskimi in figuralnimi ornamentami, deloma v zlatu deloma v rudeči barvi, mestoma na malo preobložen način, kakor tudi izvanredno lično risani inicijali nam jasno izpričujejo, da so vestni in marljivi redovniki tudi že v 14. stoletju umeli gojiti umetnost na Kranjskem. Poleg tega manuskripta je pomemben še rokopis, ki se nahaja v kranjskem župnišču, iz l. 1410. s homilijami sv. Gregorja na pergamentu s krasnimi inicijali in z mnogoštevilnimi lepo slikanimi vinjetami.

Od znamenitejših slik al fresco nam je iz one dobe ohranjenih samo še zelo malo pomembnejših spomenikov; to pa vsled tega, ker veliko starih cerkva sploh več ni, ali pa ker so cerkve v poznejši dobi doživele mnogovrstne, od prvotnega značaja tako različne, po večini neprimerne in neokusne predelave, pri čemer so običajno stene brez vsakega ozira prebelili. Najdalje so se nam še ohranile na vnanjih stenah nekaterih cerkva po deželi v ogromnih dimenzijah slikane podobe sv. Krištofa. Od teh slik je za umetnostno zgodovino kranjske dežele najpomembnejša ona, ki jo vidimo na cerkvi sv. Gregorja pri Šrobotniku z gotiškim napisom »Ego sum lux mundi« in z letnico 1421. To je ob enem sploh najstarejši spomenik fresco-slikarije na Kranjskem.

Na pragu v 16. stoletje zadenemo na splošno malo znano pripovedko, koje vsebina bi bila za kranjsko umetnostno zgodovino posebno zanimiva. Takratni največji nemški mojster Albreht Dürer je baje na svojem povratku iz Benetk v Augsburg ostal vsled bolezni v Kamniku ali njegovi okolici in porabil čas svoje rekonvalescence za to, da je na desko svojih sobnih vrat naslikal madono, obdano od svetlih žarkov. Nemo-goča ta pripovedka ni. Saj je zgodovinsko dokazano, da se je Dürer v pozni jeseni l. 1506. po daljšem bivanju v Benetkah vračal v domovino, kakor je tudi znano, da so

tujci, ki so romali iz Nemškega v Italijo in nazaj, takrat popotovali preko kranjskih alpskih dolin.

L. 1613. so jeli zidati Jezuiti cerkev sv. Jakoba, pred kojo se nahaja še sedaj lepa iz kovine ulita nadnaravno velika statua Marije Device.

L. 1626. je »Elias Wolf, meščan in slikar v Ljubljani« naslikal altarno podobo Marije Magdalene v stolnici — kakor se glasi poročilo — »meysterlich«. V zadnji dekadi 17. stoletja so nastale na pergament izvršene minijaturne sličice, ki sta jih delala po večini Simon Grahover in njegova hčerka.

Tako smo dospeli do 18. stoletja. Vedno krepkeje pulzira umetniško delovanje na Kranjskem. V tem času nastajajo monumentalne stavbe. V letu 1714. je sezidal cerkev nemškega viteškega reda beneški stavbenik Domenico Rosso. Od leta 1701. do 1706. zidajo, po načrtu jezuita Andreja Pozzo, Bombasius in domača zidarska mojstra Jugovič in Maček novo stolno cerkev v Ljubljani. Giuglio Quaglio, iz šole Tintorettove, je oslikal plafon s krasnimi freskami iz zgodovine preganjanja kristjanov pod Neronom. Kompozicija je krasna, tipično baročna, nemirna. Nadalje zasledimo na stropu 12 apostolov ter prizore iz čudotvornega delovanja sv. Nikolaja in iz življenja cesarjev Maksimilijana in Friderika IV. Tudi lepa altarna slika sv. Dizme je njegovo delo. Benečan Francesco Robba je izklesal iz kararskega mramorja prekrasna angela, za kar je dobil svoto 3250 goldinarjev, tabernakel v glavnem altarju in še nekaj drugih kipov. V letu 1708. je bilo dograjeno seminišče, čigar dvorane istotako dičijo freske mojstra Quaglia. Veliki kameniti portal z obema ogromnima postavama je izvršil v letu 1714. kipar Luka Mislej za 300 goldinarjev. Žalibog so dali ta krasni kameniti portal pred nekaj leti prepleškati, tako da je izgubil svoj prvotni značaj in da kriči v neokusni barvi. — L. 1700. nastane frančiškanska cerkev. Tu je Filip de Giorgio isklesal krasni glavni altar. Leta 1717. je bil zgrajen magistrat in Robba je dovršil mojstrsko delo, 10 metrov visok spomenik nad vodnjakom; on in njegov pomočnik sta ga klesala 10 let.

Na svojih gradovih je plemstvo dalo okrasiti stene vež in dvoran s slikami vsake vrste, ki so jih izdelali deloma domači, deloma tuji slikarji, ki so bili v te namene pozvani v deželo in so popotovali od gradu do gradu.

Tako stojimo na pragu 19. stoletja in sedaj se hočemo pečati izključno s slikarstvom.

Proti koncu 17. stoletja se je rodil Valentin Mencinger, najbolj čislani in priznani historijski in portretni slikar kranjski v 18. stoletju, po nekaterih virih v Bohinju, po drugih pa v Ljubljani. Marko Pohlin ga imenuje „excellens pictor, civis Labacensis, qui pinxit plurimas imagines, quae in Carniola per ecclesias praecipuas Religiosorum conspiciuntur et laudantur ab arte peritis«. Kje da se je izšolal, nam ni znano. Nedvomno pa je, da je bil Mencinger v Italiji v Benetkah, kjer je imel priliko občudovati umotvore velikih mojstrov. Izmed njegovih altarnih slik so najboljše one, ki jih je napravil za tukajšnjo cerkev sv. Petra, 8 po številu. Predstavljajo nam sv. Andreja, sv. Trojico, sv. Florjana, sv. Uršulo, sv. Janeza Nepomuka, sv. Križ, Mater Božjo in bethlehmsko moritev otročičev. Zadnja, ki se nahaja sedaj v dež. muzeju, je slikana kot izrezek iz istotako imenovane Rubinsove slike z vso gorkoto in krasoto tega mojstra in je dragocen bisér v umetniških zakladih dežele Kranjske. Iste vrednosti sta tudi sliki v stranskih altarih, sv. Jur in sv. Elizabeta, v tukajšnji križevniški cerkvi in sv. Valentin v frančiškanski cerkvi. — Istotako pomembni so tudi njegovi portreti, ki se jih je še mnogo ohranilo po kranjskih grajščinah. Kolorit je čist in prozoren, koncepcija nad vse izrazita in naravna, modeliranje glav silno skrbno, poza odlična. Mencinger je bil nepopisno

priden in spreten, vkljub temu, da je imel štiri prste svoje desne roke zraščene nad palcem, in da je držal le prav težko čopič med kazalcem in sredincem.

Istega pomena sta bila tedaj za Kranj in okolico brata Leopold in Valentin Layer. Oče je bil tudi slikar in je prišel najbrže iz Tirolskega. Pri očetu sta se učila slikanja in sta mu pomagala pri mnogoštevilnih cerkvenih naročilih. Ker nista imela sredstev, je ostalo njuno upanje, ogledati si zibelko umetnosti, Italijo, in se tam izobraziti, neizpolnjeno. Tako sta pričela delati po bakrorezih. To je zadostovalo za korektno risbo, nikakor pa za kolorit. Barva na njunih slikah je po večini trda, primanjkuje ji intenzivnejšega šatiranja in napravlja slike mrzle in ploskovne. Tudi je barvena skala zelo malo obsežna. Zanimivo je, da opazimo v poznejših delih Leopolda Layerja nad vse razveseljivo izpremembo. To je bil vpliv slovitega historijskega slikarja Martina Joahima Schmied-a iz Kremisa, ki so ga tedaj pozvali v deželo. Leopold Layer je bil njegov najmarljivejši oboževatelj. Pri njem se je naučil spoznati in posnemati vrednost barve, pravilno in krepko šatiranje, zdrav in živ inkarnat. Umrli je 12. aprila leta 1828. v visoki starosti 76 let.

Sodobnik zgoraj imenovanih je bil historijski in portretni slikar Andrej Herrlein. Bil je član švabske umetniške rodbine in je prišel že v zgodnji mladosti v Ljubljano, kjer je umrl 2. maja l. 1817 star 84 let. Nekaj let pred svojo smrtjo je popolnoma oslepel. — Herrleina moramo smatrati kot ustanovitelja risarske šole v Ljubljani. Pvi vseh njegovih delih je risba boljša nego kolorit. Njegove slike spominjajo na metodo Benečana Piazzetta in mojstra Cignarolli-ja iz Verone, čeprav nam ni znano, da bi Herrlein študiral kedaj v Italiji. K njegovim boljšim altarnim slikam prištevamo lahko sliko sv. Treh Kraljev v tukajšnji frančiškanski cerkvi, sv. Matere Božje v cerkvi sv. Jakoba, kakor tudi altarne slike v cerkvi sv. Florjana, ki pa so pod roko nespretnega restavradorja občutno trpele. Herrleina je slikal tudi al fresco. V cerkvi sv. Petra v Otočiču nahajamo slike iz Izveličarjevega trpljenja. — Večje uspehe je dosegel Herrlein v portretiranju. Dež. muzej vsebuje okoli 8 Herrleinovih slik: Amor in Venus, Bog Stvarnik, prva človeka, prvi greh, izgnanje iz parađiža, Abelova smrt, vesoljni potop, Noetova zahvalna daritev in en portret.

Nadaljni sodobnik prejšnjih je bil tudi gluhonemi historijski slikar Ivan Potočnik. Slikal je zelo pridno, toda velikokrat zelo površno. Imel je le malo umetniške inicijative in lastne iznajdljivosti in se je zadovoljeval raje s kopiranjem starih bakrorezov. Risba ni vedno korektna, kolorit je okoren in trd, kompozicija pa skoro odbivajoče vsakdanjosti. Glavni altar na Šmarni gori vsebuje njegovo sliko štirinajstih pomočnikov v sili. Za časa kongresa je ruski car Nikolaj naročil pri Potočniku altarno sliko za svojo domačo kapelo.

Precej slovit je bil tedaj tudi Lorenc Janša. Študiral je akademijo na Dunaju, kjer se je odlikoval že kot učenec Weirotov in Brandov, tako da je postal kmalu korektor, pozneje profesor in svétnik. Zanimiv je vsled svoje velikosti in natančnosti njegov panorama mesta Dunaja. Ta slika mu je pridobila tudi v inozemstvu ime, tako, da so njegove slike cenile in kupovale tudi tuje galerije. Umrli je l. 1812. na Dunaju.

Epohalnega pomena za kranjske slikarje pa je bil Martin Joahim Schmied, rojen leta 1718. pri Kremisu in vsled tega po večini nazvan Kremser-Schmied. Njegove slike se odlikujejo po jasnem, razvidnem grupiranju, topli barvi, krepkem chiaroscuro in dobri risbi in spadajo zlasti na kranjskem med raritete. Inkarnat pri njegovih ženskih postavah blesti rožno rdeče in pridobi vsled tega na gorkoti in življenju. Izmed altarnih podob, ki jih je tu slikal, je sedem slik v cerkvi v Velesovem neprecenljive vrednosti. Dve krasni sliki, napravljeni na bakrene plošče, je nek trgovec

vsled nagih ženskih postav prepleskal z apnom, po njegovi smrti pa jih je mestni stariinar prodal kot vratca pri peči. V zadnjem trenutku so šele zapazili, da proseva skozi apno barva in slikarju Pavlu Kühnlu se je posrečilo sliki popolnoma očistiti in brez vsake poškodbe spraviti v prvotno stanje. Slike so neverjetno lepe v kompoziciji in naravnost prelestne v barvah. Vitez pl. Strahl jih prišteva med svoje najbolj dragocene slike.

Zelo popularen in znan je tudi portretni in historijski slikar *M a t i j a L a n g u s*. Rojen je bil kot delavski sin v Kamni Gorici pri Kropi l. 1795. Posrečilo se mu je priti na slikarsko akademijo na Dunaju, pozneje v Rimu, Neapolju in v Monakovem. Njegove slike so dobre v risbi, a brez prožnosti; ljubke v barvah, a brez moči. Vse očitujejo znake bojazljivosti, malenkostne in izlizane izvršitve.

Njegove freske so pa vsekakor skozi in skozi mojstrske. To velja predvsem o freskah, ki jih je izvršil v letih 1843. in 1844. v kupoli in laterni tukajšnje stolnice. Vsekakor so mu tukaj sijale Quagliève freske kot vodilni vzori. Tudi v frančiškanski cerkvi v Ljubljani, v cerkvi v Št. Vidu, v Šmartnem pod Šmarno goro in na Šmarni gori, kjer so v klečeči grupi kmetov in kmetic portretirani takratni stanovalci na Šmarni gori, so Langusove freske. Naslikal je tudi slike sv. Katarine sijenske, sv. Alojzija, sv. Nepomuka v stranskih kapelah stolnice in altarno sliko Marijinega oznanenja v glavnem altarju frančiškanske cerkve. Langus je l. 1839. naslikal tri altarne slike za misijo slovenskega misijonarja *F r a n a P i r z a* v Severno Ameriko. — Deželni muzej vsebuje več njegovih slik, med njimi tudi lastni portret in Šubicevo kopijo po dobrem njegovem portretu. Vitez pl. Strahl ima v svoji zbirki tudi par škicirk Langusovih. V eni se nahaja s svinčnikom risan portret en profil pesnika Franceta Prešerna. To je edini portret našega velikega pesnika, ki je risan po naravi. Langus je zapustil tudi precejšnji legat za slikarske štipendije.

Henrika Langus, njegova nečakinja in učenka, je nadaljevala svoje študije na dunajski akademiji pod vodstvom prof. pl. *B l a a s a*. Žalibog je prezgodnja njena smrt v letu 1876. zaključila njeno delovanje.

Popolnoma nasproten pa je bil Langusu glede množine in raznovrstnosti svojih del historijski slikar *v i t e z p l. K u r z z u T u r n u n d G o l d e n s t e i n*. Naslikal je 93 fresko-slik, 125 postaj križevega pota, dekoracije za ljubljansko in graško gledališče, 80 pokrajinskih slik iz Kranjskega i. dr. Ljubljanski deželni muzej vsebuje mnogo njegovih akvarelov, ki so pa brez vsake umetniške vrednosti, zanimivi so le iz zgodovinskega stališča, ker predstavljajo razne svečanosti mesta Ljubljane. Naslikal je tudi sličico Franceta Prešerna, po kateri je posneta ona stenska slika, ki visi skoro v vsaki slovenski hiši. Njegov original se nahaja menda kot last v rodbini pisatelja *F r a n a L e v c a*. Kurz je bil učitelj risanja na Mahrovi trgovski šoli v Ljubljani.

Mihael Stroy se je izrazil v Benetkah in v Rimu za historijskega slikarja. Zanimiv je njegov doprsni portret knezoškofa Antona Alojzija Wolfa.

Peter Pavel Kūnl, portretni in historijski slikar, je končal svoje študije na dunajski slikarski akademiji. Njegove slike so silno mehko in skrbno izdelane. Posebno izvrstno se mu je posrečila barva inkarnata ženskih teles, angelov, genijev in amoret.

K njegovim najboljšim delom spadajo altarna slika sv. Vincenca v kapeli prisilne delavnice, altarne slike v trnovski cerki in Kristus in Samaritanka ob vodnjaku v protestantski cerkvi.

Anton Karinger, sin uglednega ljubljanskega trgovca, autodidakt, je bil predvsem pokrajinski slikar. Posebno rad je izražal v svojih slikah krepke svetlobne efekte, vsled česar so pridobile slike sicer na učinku ne pa na resničnosti. Najboljše njegove slike

so pokrajine, ki jih je v dobi svojega bivanja v Dalmaciji slikal na črnogorski meji. Opremil jih je z bogato štafažo figur v slikovitih in bujnih nošah ondotnega prebivalstva.

Tako smo dospeli do najnovejše dobe. Okoli leta 50. pričanja umetniško delovanje slikarja Janeza Wolfa, ki je svoj častniški poklic ostavil, da se je posvetil umetnosti. Z njim in njegovimi učenci pričanja nova epoha, koje pomen daleko presega vsa prejšnja umetniška stremjenja v deželi in ustvari popolnoma novo umetniško situacijo.

Tvoje slovo.

Srčno ljubljenemu prijatelju Ivanu Kmet-u, padlemu na laški fronti, v spomin.

List je trepetal v rokah . . .
in k Tebi pohitele so vse misli tužne,
oj daleč tja na polje, kjer globoki
zevajo grobovi smrti sužnje . . .

— — — — —

Temne sence pale so na dušo to . . .
že noč je frfotala med vejevjem
in legla tiho je na gozdni mah, —
kot ptica črnih slutenj med jelševjem.

Zaiskrilo se je zvezdnato nebo . . .
Oj! Sojenica, kaj ni ti roka usahnila,
ki reže niti, ruši zvezde v brezkončnost . . .
. . . in pal je svetel šop na dušo, da je omahnila.

— — — — —

Zašumeli so gozdovi v poletno noč
pogrebno pesem, zdaj korakal,
sklonjen si od teže, poslednjo pot . . .
ah ta pogled!
da grizel sem zeleni mah in plakal, plakal.

Dušan Debevc.

Dijaški sveti.

Pravica, enakopravnost, svoboda, socializacija in druga takšna gesla, ki so se pojavila med človeštvom in ga končno naravnim potom pripeljala do svetovne vojne, so našla ravno med dijaško mladino navdušen odmev in goreče razgovornike. Ne samo visokošolci ampak tudi srednješolci so spoznali, da hodijo po napačni poti in njih mlada, še ne izčrpana sila, jih je gnala k več ali manj uspelim poizkusom, razmerje dijaka do šole in profesorskega zbora v toliko izpremeniti, da bo to razmerje primerno novi dobi.

Zanimivo je tedaj, kaj se različni pedagogi in prijatelji mladine o tej izpremembi mislijo. V božični številki »Tagespošte« je napisal prof. dr. Martinak članek pod naslovom »Sveti srednje-šolskih dijakov«.

»Vojaški sveti, delavski in ljudski sveti, dijaški sveti in sedaj tudi sveti srednješolcev. Kakor poroča »Tagespost« je Graški svet srednješolcev poslal naučnemu ministrstvu na Dunaju spomenico, v kateri so izražene želje in pritožbe srednješolcev. Skupščina srednješolcev, ki se je vršila v gostilni »Pri divjem možu«, se je popolnoma strinjala s temi zahtevami. Tu so se slišale ostre besede proti zavodom, v katerih se je treba samo »guliti«, proti temu, da se dijake prisili k udeležbi raznih verskih vaj in drugemu.

Od ruskega prevrata sem, ko so bili ustanovljeni vojaški sveti, je tudi naša (nemška) beseda »svet« dobila popolnoma drug pomen. Nekaj počasno očetovsko-skrbečega se je prelevilo v nekaj radikalno-revolucionarnega. Gotovo je že samo ime »svet srednješolcev«, široke kroge starišev in učiteljev vznemirilo. Zborovanje srednješolske mladine se je najostreje in celo zaničujoče kritiziralo. To je pri nas! Prusko ministrstvo za vedo, umetnost in ljudsko izobrazbo, pa se obrača naravnost na stariše in starejše srednješolce z opominom naj nemudoma ustanove svete srednješolcev. Tudi to je novo in radikalno. Toda misel dijaške avtonomije, samouprave, odgovornosti samemu sebi in »self kontrol« ni v vzgojni zgodovini tako nova kakor se dozdeva. Ne upoštevajoč starejše zgodovinske reminiscence, kakor Trotzendorf, Basedov i. dr., hočem opozoriti samo na novejšo pedagogiko, ki se peča vedno bolj in bolj z n r a v n o v z g o j o, z v z g o j o v o l j e i n z n e č a j a in ki tako naravnim potom vodi učenca iz otroške dobe k samoizobrazbi, k spoznavanju socialnih dolžnosti. Od Herberta in Schleiermacherja naprej, se ta nit v zgodovini vzgoje ni pretrgala; klic po čisto intelektualni šoli postaja vedno glasnejši, tako v zadnjem času v Foersterjevih pedagoških spisih, v zahtevi takozvanega delavnega principa v deželnih vzgojevališčih in tudi v mladinskem gibanju.

Največja težkoča je v tem, da nima naša srednja šola opravka z enakimi učenci, ampak mora sprejemati otroke in napraviti iz njih tekom osmih oz. sedmih let mlade, zrele može. Vzgojevalna metoda elementarnih šol odpove nekako pri učencu, ko ta doseže trinajsto oz. štirinajsto leto, dočim takrat visokošolska svoboda še tudi ni na mestu. Srednješolski učitelji, ki hoče res vzgojno delovati, mora razpolagati s precejšnjo duševno elastičnostjo, da se prilagodi z uspehom vsakokratni duševni zrelosti svojih učencev.

Druga težkoča obstoji v tem, da je srednja šola le dnevna šola in ne toliko vzgojevalni konvikt. Kar je mogoče v konviktu, tvoriti resnično življensko družbo, to se more doseči v dnevni šoli le deloma.

F. W. Foerster predlaga v knjigi »Šola in značaj«, da se izpremeni absolutistična oblika, kakršna je na srednjih šolah v veljavi sedaj, v konstitucionalno, pri kateri se pritegnejo k sodelovanju pri važnih nalogah šole tudi — učenci. Napravili so se že različni tozadevni poizkusi. Mogoče se jih je razbilo na psihološkem dejstvu, da hoče otrok sam, da se ga vodi še absolutistično oziroma patriarhalično. Počasen prehod k konstitucionalnemu sodelovanju učencev je težka stvar. To lahko izvede posamezen, s s finim čutom obdarjen učitelj, zahtevati jo pa kar naenkrat od vseh učiteljev in vzgojiteljev je nemogoče.

Glavna moč nasprotnikov vsake avtonomije srednješolcev je pač ta, da bi pri tem trpela avtoriteta in na principu avtoritete pa sloni pri vzgoji vendar vse. Ravno pri tej točki se pa pride najtežje do sporazuma; in danes tem manj, ko smo se otrsli marskikatero avtoritete z enim samim močnim sunkom in to brez posebne škode. Kdor vidi v avtoriteti temelj vzgoje, bo a priori odklonil vsako razmotrivanje o tem vprašnju. A vseeno bi jaz opozoril na važno razliko, ki se navadno ne upošteva. To je razlika med naravno in med umetno avtoriteto. Naravno avtoriteto imajo stariši nasproti svojemu otroku, svetovalec nasproti tistemu, ki išče pri njem svet; naravno torej tudi učitelj nasproti učencu. Umetna avtoriteta pa se stvori z več ali manj uradno odločbo. Predstoječi uradnik pa ima proti uslužbencem tako umetno avtoriteto. Če si tedaj učitelj ne more s svojo osebnostjo in svojimi duševnimi zmožnostmi pridobiti naravne avtoritete, tedaj ga še vedno podpira umetna. Koristna in pravilna je pa vedno le naravna avtoriteta in ta lahko brez pomisleka dela polagoma z učenci kot s svobodnimi ljudmi, ki imajo enako stremljenje, in ne več kot s podložniki.

Da pridem zopet na graški slučaj nazaj. Iz vidika vzgojevateljev moram povdarjati, da je pri zdravih, zaupnih razmerah med dijaki in učitelji nekaj potrebnega in naravnega; napačno pa je, da se nosi to v javnost. Zborovanje v gostilni smatram jaz za veliko napako. Dalje se mora povdariti, da učenci pač lahko povedo svoje misli in želje, da pa še nimajo pravico za zahteve. To pravico imajo le oni, ki šolo vzdržujejo, torej država in pa stariši. Tudi označba šole, kot zavod kjer se more samo »guliti«, ni nič drugega kakor premlevanje starih bojnih fraz pred petnajstimi leti. Po učni reformi l. 1907 se je nasprotno od najresnejše strani predbacivalo, da se v sedanjih šolah premalo resno dela. Opozarjam sam na predlansko spomenico dunajskih vseučiliških profesorjev, ki gotovo zasluži, da se je ne pregleda; tam se bridko toži, da se je pozitivno učenje preveč izpodrinilo.

Končam. Samo nekaj naj bo še dovoljeno povedati prijatelju mladine. V teh tako težkih žalostnih časih, ki leže nad nami liki mora, je edino upanje naša mladina. Ta bo morala peljati naš narod bodočnosti nasproti. To bo dovršila le, če zbere svojo moč in jo utrdi s trdnim delom in samovzgojo. Mi starejši nudimo roko mladini, da jo zvesto vodimo in mi hočemo šolo kot naše najdražje negovati in jo predvsem oprostiti vsega črvicega in zastarelega. Pri tem pa se naj nikar ne izpodbijajo lahkomišeljno tla šoli in naj se ne vežejo lahkomišeljno stare kulturne vrednote. Goethejeva vzgojna beseda se glasi: »Spoštovanje! Jaz je ne vem zamenjati z nobeno boljše«.

Prof. Martinak je profesor graške univerze in po mojem mnenju eden najboljših nemških pedagogov v Avstriji. Članek je torej pisan od strokovnjaka in je uvaževanja vreden. Vidi se mu tudi, da je pisan s toplo ljubeznijo do mladine, zato je prav, da ga tudi mladina spozna.

»Dijaški svet« (sovjet) je isto, kar so naši hrvatski tovariši ustanovili pod naslovom »Djačko vieće«, nemški »Studentenrat«, češko »Studentska rada«. Te vrste dijaške organizacije so podale povsod svoje spomenice na vlade. Zahteve so bile tu

malo večje — tam malo manjše -- v splošnem so se strinjale želje mladine v marsičem. Drugod so se te želje vpoštevale; ako se niso vse takoj izpolnile, so se pa vsaj vzgojitelji, stariši, profesorji i. dr. sešli in so se posvetovali, kako bi se dalo šolo izpopolniti in kaj bi bilo treba odpraviti. O takih posvetovanjih je izšlo tudi nekaj brošur, kjer se razpravlja o zahtevah mladine. Eno je jasno: »Disciplinarni red« v tej obliki, kot je sedaj, se mora izpremeniti. Kar se tiče verskih stvari, je n. pr. na nekem takem posvetovanju na Dunaju izjavil zastopnik cerkve, da se v imenu vere ne sme delati nobenega nasilja. Tudi slov. mladina je podala svojo spomenico, na katero ni dobila odgovora. Želeti bi bilo, da bi se v tem oziru izrazili prijatelji naše mladine, ker nekaj izpremembe mora z novim časom priti tudi v naše šole, saj je v njih še prav mnogo avstrijskega duha. Stare feldvebelske manire se še vedno ponavljajo: naj bi zavladao prijateljsko razmerje med dijakom in profesorjem in namesto kazni in strahu naj zavladata: zaupanje in ljubezen. Upamo torej, da ne bomo prevzeli v tem oziru od ranjke Avstrije znani A E I O U in da na polju šolstva Jugoslavija ne bo zadnja. Do zdaj, žal, smo — zadnji.

Metuljčki.

(Kitajski motiv: napis na cvetni vazi.)

Tiho
po livadah,
po temno-zelenih,
letajo metuljčki v plaščkih
z zlata, srebra, z biserov spletenih!
Kot simboli bežnih misli,
v radosti rojenih,
kot spomini
daljni . . .

Pavle Karlin.

Na samotni poti.

V poletni noči, — med hribovjem razvaljenim,
— skozi temne gozde, — stopava sama . . .
tam v poletni noči, med borovjem zasinelim,
po samotni cesti, — sva za hrepenenjem šla.

Sence kot prikazni, — temne slutnje so rodile,
hrepenenje zlato, — v dalji se zgubi . . .
v srcih srečo vso so zamorile,
na samotni poti mlad se staraš, — umiri se kri . . .

Dušan Debevc.

Franc Tavčar.

Tovarišem tehnikom!

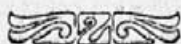
Pozdravljeni tovariši, vi kulturni delavci, prvoboritelji — mučeniki naše ljubljene domovine! Pozdravljeni tovariši — pionirji bodoče naše Jugoslavije! Slovenska tehnika nas je združila, svobodnemu razvoju naših duševnih sil je dana prosta pot v bodočnost. Težka pot je za nami, — zaničevanje, preganjanje, rop in uboj svobodoljubnega jugoslovanskega naroda. Utihnili so topovi in strojnice . . . v naših srcih pa sine polagoma, a sigurno oni veliki dan vstajenja! Na grobovih mučnikov vseh drugih narodov, vznikla je svoboda vseh zatiranih, teptanih in zaničevanih! Iz grobov naših narodnih mučnikov vznikla je svoboda našega troimenskega naroda. Sladko zadoščenje vsem boriteljem, ki so žrtvovali vse za svoje ideje! . . .

Rojeni v robstvu, občutimo šele korak za korakom, da smo postali svobodni državljani — smeje sanje Preporodcev so se uresničile! — Ali pa more to uresničenje teritorialne skupnosti pomeniti že kulturno zблиžanje troimenskega naroda?! Ne! nikakor ne! —

Tovariši! Pred 5., 6. leti smo propagirali v mali sobici Mestnega doma med srednješolskimi dijaki, kakor tudi med priprostim ljudstvom, potom počitniške zveze idejo narodnega ujedinjenja, ne oziraje se na meje bivše monarhije. Kake zapreke so se nam stavile na pot, že pri svojih ljudeh, si lahko predstavljate. O tedanjem režimu ne govorim. In vendar smo živeli v trdni veri, da se mora ista uresničiti, če je ne dočakamo mi, pa jo bodo doživeli naši potomci! Dejstvo, da je bilo dijaštvo vedno pri vseh narodih prvoboritelj velikih idej in narodnega ujedinjenja, nas je vzpodbujalo k delu, za katerega so imeli naši ljudje le pomilovanje.

Lahko rečem, tovariši, da so se nam uresničile najlepše sanje v tem kratkem času! Ono, kar smo bili trdno uverjeni, da dočakajo enkrat naši potomci, je danes golo dejstvo! In vendar, tovariši, nikomur izmed onih kulturnih delavcev, onih trpinov, ki so pustili svojo nežno mladost v ječah, ne pride na misel, da je naše delo, naša dolžnost napram ujedinjenemu narodu, že davno izčrpana! Prijatelji! pogledjte naš narod, naše ljudstvo, našega kmeta, ozrite se po veliki naši domovini, na našo rodno grudo, primerjajte jih s kulturo drugih narodov in spoznali boste, v čem obstoji naše bodoče delo! — Prostrana domovina, ki je že od narave obdarjena s tolikim bogastvom, leži zapuščena, nepreiskana, izpostavljena pohlepnemu sosedu — tujcu. Neizkoriščena, celo neobdelana so naša polja, neizrabljeni naši rudniki, naše rodne sile, zanemarjene so naše ceste, vodne zveze, podjetnosti premalo ali celo nikake, da bi mogla povzdigniti naš narod do blagostanja — do lepše bodočnosti!

Tovariši — pionirji! Ako nas je preje ovirala pri delu za narod bivša vlada, ako je zapostavljala smelo zasnovane načrte naših ljudi in protežirala tujca, je danes ta zapreka odstranjena. Domovina svobode nam bode dala tudi svobodno pot k bodočemu delu! In to delo, dragi tovariši-pionirji bomo našli, ako nas ni oslepila nemška kultura. Ljubezen do svojega troimenega naroda, do svoje prostrane domovine, nas bo vodila po težkih potih in vera, ona trdna vera svobodnega državljana, da je njegovo delo del celote državnega organizma, nas bo krepila v usodnih trenutkih. V tej veri, dragi tovariši, hočemo in bomo zmagali! Srečen bo naš veliki narod, še srečnejši pa oni, ki bo dočakal uspeh svojega delovanja!

Poslovni red Jugoslovanske Dijaške Zveze.

V nastopnem oddelku se nahaja »Poslovni red Jugoslovanske Dijaške Zveze«, kakor je bil sprejet dne 1. maja t. l. na krajevni skupščini Zveze v Mestnem domu v Ljubljani. Takrat Zveza še ni imela tako obširnega programa kot ga ima danes; ker ni bila namenjena kot stanovska organizacija za vso državo, temveč samo za Slovenijo, in ker nekaj določb ni popolnih, se bodo morali štatuti nekoliko premeniti. Do tedaj pa ostanejo v tej obliki veljavni. Naj torej slede nekrajšano:

I. Ime in kraj.

1. Društvu je ime »Jugoslovanska Dijaška Zveza« in ima svoj sedež v Ljubljani.

2. Namen JDZ.

2. Namen JDZ. je ta, da izrabi in izvežba v organiziranem delu duševne in telesne moči dijakove, ki mu ostanejo proste izven šolskega pouka v svrhu ustvarjanja jedinstvene jugoslovanske kulture in uspešnega zastopanja stanovskih interesov dijaštva

3. Dohodki.

3. Dohodki JDZ. obstoje:

1. v članarini,
2. v eventuelnih darovih.

4. Člani.

4. Član JDZ. postane lahko vsak dijak srednjih ali tem sorodnih šol, ako je jugoslovanski državljan in pripada slovanski narodnosti.

5. Sprejem članov.

5. Člane sprejema zavodni odbor. Če se kak dijak ne sprejme, se lahko pritoži na zavodnem sestanku, katerega odločitev je končno veljavna.

6. Pravice članov.

6. Vsak član ima pravico:

1. glasovati na zavodnih, krajevnih in občih zborovanjih;
2. voliti s člani JDZ. svojega razreda razrednega zaupnika;
3. staviti na vseh skupščinah in sejah JDZ. predloge na glasovanje;
4. biti voljen na vsa upravna mesta JDZ.;
5. dobiti legitimacijo JDZ.;
6. prositi za podporo JDZ.;
7. nositi zunanji znak JDZ.

7. Dolžnosti članov.

7. Vsak član JDZ. ima dolžnosti:

1. Skrbeti po svojih močeh za procvit JDZ,
2. držati se strogo organizacijske discipline;
3. redno plačevati članarino.

8. Članarina.

8. Članarina znaša mesečno eno krono; reven član se lahko od zavodnega odbora delno ali popolnoma oprosti plačevanja članarine.

9. Izguba članstva.

9. Član JDZ. preneha biti:

1. Kdor ustmeno ali pismeno prijavi svoj izstop predsedniku zavoda;
2. Kogar izključi zavodni odbor;

10. Član JDZ. se izključi:

1. Ako zavestno škoduje interesom JDZ;
2. Ako ne izpolnjuje svojih dolžnosti kot član JDZ.

11. Proti izključitvi lahko izključeni član nastopi kot pod točko 5.: do končno-veljavne rešitve izgubi vse članske pravice.

10. Zavodni odbor.

12. Zavodni odbor sestoji iz vseh zaupnikov dotičnega zavoda.

13. Zavodni odbor:

1. Upravlja zavodno premoženje;
2. Sprejema in izključuje člane;
3. Sklepa o vsem, kar spada v delokrog zavodne organizacije;
4. Predlaga na zavodnem sestanku predsednika, podpredsednika, tajnika in blagajnika.

14. Seje zavodnega odbora sklicuje predsednik po potrebi ali, če to zahteva 20 članov JDZ. na zavodu, trije člani zavodnega odbora ali centralnega odbora.

15. Seja je sklepčna, če sta navzoči vsaj dve tretjini vseh zaupnikov. Glasuje se z enostavno večino.

16. Predsednik zavoda nadzira vse delo na zavodu, sklicuje odborove seje in zavodne sestanke, jim predseduje, odločuje s svojim glasom v slučaju razpolovljenja glasov in podpisuje z zavodnim tajnikom ali blagajnikom zavodne spise. On mora skrbeti za zvezo s centralnim odborom in ima dolžnost, da o vsem delovanju na zavodu poroča pri sejah krajevnega in centralnega odbora.

17. Podpredsednik zavoda prevzame vse predsednikove pravice in dolžnosti v slučaju, da je zadnji zadržan. Kakor zavodni predsednik, se mora tudi on udeleževati sej centralnega odbora.

18. Tajnik zavoda sestavlja društvene spise, vodi zapisnik zavodnih sestankov in sej zavodnega odbora, zavodno korespondenco, imenik članov JDZ. na zavodu in mora vsaj vsak mesec enkrat na zavodnem sestanku poročati o delovanju organizacije na zavodu.

19. Blagajnik zavoda vodi pod nadzorstvom zavodnega odbora vse zavodne blagajniške posle, pobira članarino, vodi zavodno blagajniško knjigo in izplačuje na podpis zavodnega predsednika izdatke zavodne organizacije. Vsak mesec enkrat poroča na zavodnem sestanku o stanju blagajne.

20. Tajniške in blagajniške posle lahko upravlja ena oseba.

21. Za posamezne panoge organizacijskega delovanja se stvorijo odseki, katerih predsednik se mora udeleževati sej zavodnega odbora in poročati o delovanju odseka. Pri glasovanju o vprašanjih, ki se tičejo odsekovnega poslovanja, ima glasovalno pravico.

22. V krajih, kjer je več srednješolskih zavodov, naj bodo istovrstni odseki posameznih zavodov v najtesnejši zvezi in naj imajo po potrebi tudi skupne seje, o katerih mora predsednik dotične seje poročati krajevemu odboru. V slučaju potrebe naj se zberó v krajevem odseku, ki poroča o svojem delovanju krajevemu odboru.

23. Zavodni odbor ali samo pojeдин njegov član mora odstopiti, ako to zahteva članstvo zavoda na zavodnem sestanku, kjer sta prisotni vsaj dve tretjini članov zavodne organizacije.

11. Zavodni sestanki.

24. Zavodni sestanki naj se vrše vsaj vsak teden enkrat. Vporabljajo naj se za predavanja, poročila, glasovanja o vloženi predlogih in volitve. Voli se z dvigom rok.

12. Centralni odbor.

25. Vse društveno delovanje in premoženje upravlja centralni odbor, ki sestoji iz vseh zavodnih predsednikov in podpredsednikov. Sej centralnega odbora se morajo udeleževati tudi namestniki imenovanih, ki dobe v slučaju, da oni, ki jih imajo nadomestovati, niso navzoči, tudi glasovalno pravico.

26. Centralni odbor:

1. Upravlja vse delovanje in premoženje JDZ. kot najvišja upravna instanca;
2. Sklepa o vsem, kar spada v delokrog JDZ;
3. Predlaga na generalni skupščini predsednika, podpredsednika, tajnika in blagajnika.

27. Če centralni odbor sklene nekaj, kar spada v delokrog generalne skupščine, mora svoj tozadevni sklep predložiti prvi generalni skupščini v odobritev. Do tedaj je sklep pravoveljaven.

28. Sejo centralnega odbora skliče predsednik vsaj dvakrat na leto, po možnosti pred generalno skupščino. Sicer po potrebi ali če to zahteva tretjina članov JDZ. ali tretjina odbornikov centralnega odbora.

29. Seja centralnega odbora je sklepčna, če je navzoča ali zastopana vsaj tretjina vseh odbornikov. Glasuje se z enostavno večino.

30. Predsednik JDZ. nadzira vse delo colokupne organizacije, sklicuje odbore seje in generalno skupščino, jim predseduje, odločuje v slučaju razpolavljenja glasov in podpisuje s tajnikom ali blagajnikom JDZ. vse društvene spise. On zastopa JDZ. napram oblastem in tretjim osebam ter je član vrhovnega vodstva srednješolskega dijaštva, pri katerem poroča o delovanju JDZ.

31. Podpredsednik JDZ. prevzame vse pravice in dolžnosti predsednika v slučaju, da je slednji zadržan.

32. Tajnik JDZ. sestavlja društvene spise, vodi zapisnik odborovih sej in generalne skupščine, društveno korespondenco, imenik članov in mora na generalni skupščini poročati o delovanju odbora in o stanju razmer JDZ.

33. Blagajnik JDZ. vodi vse blagajniške posle pod nadzorstvom odbora, kateremu mora pri vsakokratni seji poročati o stanju blagajne. On vodi blagajniško knjigo o društvenem premoženju, sprejema doneske iz zavodnih blagajn, o katerih stanju vodi pismen pregled, poroča na generalni skupščini o stanju blagajne in denarnem prometu ter izplačuje izdatke JDZ. na podpis predsednika.

34. Centralni odbor v celokupnosti ali posamezen njegov član mora odstopiti, če mu izreče generalna skupščina, na kateri sta navzoči dve tretjini vseh članov JDZ., nezaupnico.

35. Vsled lažjega poslovanja naj se podpredsednik, tajnik in blagajnik po možnosti volijo izmed dijakov, ki študirajo v mestu, ki ima po 42. določen krajevni odbor.

13. Generalna skupščina.

36. Generalna skupščina naj se vrši enkrat na leto. Kraj in dnevni red določi centralni odbor. Porablja naj se za volitve, poročila, spremembo pravil, spremembo programa, odobritev sklepov odbora po 27. in 45., ki spadajo v kompetenco generalne skupščine itd.

37. Generalno skupščino sklicuje po 36., predsednik JDZ, sicer, če to razmere nujno zahtevajo ali če to zahteva tretjina članov JDZ ali polovica članov centralnega odbora.

38. Centralna skupščina je sklepčna, če je navzoča vsaj polovica članov JDZ. V slučaju, da je generalna skupščina nesklepčna, se tekom 14 dni skliče ista še enkrat z istim dnevnim redom in je tedaj sklepčna ob vsaki udeležbi. Glasuje se z enostavno večino in dvigom rok.

14. Krajevni odbor.

39. Če je v kakem kraju več srednješolskih zavodov, se ustanovi krajevni odbor JDZ po načinu centralnega odbora, ki druži vse zavode v kraju in sklicuje po potrebi krajevno skupščino članstva JDZ, na kateri predlaga v izvolitev krajevnega predsednika.

40. Predsednik krajevnice organizacije JDZ nadzira vse delo zavodnih organizacij JDZ v kraju, ima kot načelnik krajevnega odbora pravico poklicati zavodne predsednike na odgovor in dolžnost, poročati o poslovanju krajevnega odbora centralnemu odboru. Če podpredsednik JDZ študira v kraju z več zavodi, je že eo ipso krajevni predsednik.

41. Sklepi krajevnega odbora so merodajni samo za dotični kraj in se morajo naknadno predložiti v odobritev centralnemu odboru. Do tedaj so sklepi pravoveljavni.

42. Ker centralni odbor ne more zborovati v permanenci, rešuje v njegovo kompetenco spadajoča vprašanja v slučaju potrebe, in če je centralni odbor odgođen, oni krajevni odbor, ki je v njem zastopano največ zavodov.

43. Sklepi tega krajevnega odbora se morajo predložiti naknadno v odobritev pri prihodnji seji centralnega odbora. Do tedaj so sklepi pravoveljavni.

15. Krajevna skupščina.

44. Krajevna skupščina se skliče po potrebi po predsedniku krajevnega odbora ali če to zahteva tretjina članov JDZ, ki študirajo v dotičnem kraju ali tretjina članov krajevnega odbora. Porablja naj se za dobra predavanja in reševanje vprašanj krajevnice važnosti.

45. Krajevna skupščina onega kraja, kjer posluje krajevni odbor po 42., zastopa v slučaju potrebe generalno skupščino po istih poslovnih pravilih. Sklepi te krajevnice skupščine se morajo predložiti naknadno v odobritev prvi generalni skupščini. Do tedaj so pravoveljavni.

16. Sodelovanje profesorjev.

46. Sej zavodnega odbora se lahko udeleži po en profesor dotičnega zavoda in ima glasovalno pravico.

47. Zavodnih sastankov se lahko udeleže vsi profesorji dotičnega zavoda in imajo glasovalno pravico.

48. Sej centralnega in krajevnega odbora se lahko udeleži po en profesor za vsak zavod in ima glasovalno pravico.

49. Krajevnih skupščin se lahko udeleže vsi profesorji dotičnega kraja in imajo glasovalno pravico.

50. Generalne skupščine se lahko udeleže vsi profesorji jugoslovanske narodnosti in imajo glasovalno pravico.

17. Premoženje JDZ.

51. Premoženje JDZ obstoji: 1. V denarju.
2. V premožninah, ki so za poslovanje zveze potrebne.

18. Društveno leto.

52. Društveno leto se prične s 15. oktobrom in se konča s 14. oktobrom sledečega leta.

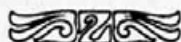
19. Sprememba pravil.

53. Za začasno spremembo pravil je treba krajevno skupščino po 45., na kateri sta prisotni dve tretjini vseh članov JDZ dotičnega kraja in mora tozadevni sklep biti sprejet z dvetretjinsko večino. Začasna sprememba se mora predložiti v odobritev prvi generalni skupščini. Do tedaj je sklep pravoveljaven.

54. Za končnoveljavno spremembo pravil je potreben sklep generalne skupščine, na kateri sta prisotni dve tretjini vseh članov in je sklep sprejet z dvetretjinsko večino.

20. Prestanek JDZ.

55. Za razpust je potrebna generalna skupščina JDZ, na kateri je navzočih dve tretjini vseh članov JDZ. Sklep mora biti sprejet s štiripetinsko večino. Premoženje se razdeli med nepolitična jugoslovanska kulturna društva, če ne obstoja nikaka srednješolska dijaška organizacija z bistveno istim nestranskariskim in nepolitičnim programom, kot ga ima JDZ. V zadnjem slučaju pripade premoženje slednji.

Janže Novak:

Načrt, po katerem skušajmo organizirati celokupno jugoslovansko dijaštvo, visoko- in srednješolsko.

Dijaški organizator navadno greši, ker hoče, da se društvo, ki ga je baš oživotvoril, da se odbor, v katerega je bil baš izvoljen, peča z najrazličnejšimi problemi in zadošča vsem mogočim potrebam. Cilj in delokrog dijaške organizacije navadno ni stalen in organi društva nimajo dovolj jasno predpisanih dolžnosti. Taka so bila vsa nekdanja akademska društva, stvorjena po vzgledu burševskih organizacij. Imela so biti društvo za vse. Njih cilji so bili splošno- in strokovno- izobraževalnega značaja, podpornega, političnega, športnega itd. V resnici pa so bile to klike, organizirane kakor za nalašč za izzivanje sličnih klik medsebojno. S tem sistemom treba pomesti enkrat za vselej, ker ni niti sodoben, niti ne odgovarja našemu značaju.

Organizacije treba tvoriti sredi precizno določenih ciljev in delokroga. In med dijaštvom posebno toliko organizacij, kolikor izrazito samostojnih ciljev in nalog je, ker se na ta način najprirodneje razdeli delo. Vsak dijak bodi član večih organizacij, funkcionira pa naj samo v jedni, žrtvujoč ji vso inicijativo in skrb, da more prospovati.

Splošno izobraževalna tendenca v smislu določenega svetovnega in političnega naziranja, so v preteklosti najbolj označevala posamezna društva. Razlika o svetovnem ali političnem naziranju je izključevala vsako sodelovanje v prid skupnih interesov.

Danes moramo biti toliko zreli, da bomo v prid skupnih interesov stvorili posebne skupne organizacije in organe, ker bomo mogli svoje skupne interese le težko uspešno ščititi.

I. Država posega vsak dan globlje in odločnejše v usodo dijaškega stanu. Vsak dan bolj odvisi od nje, kdo bo študiral, kaj bo študiral in v kakih razmerah. Dosedaj smo bili predani na milost in nemilost njenim ukrepom — od sedaj naprej se moramo strniti, organizirati in pomagati vladi delati pravilno, natančno in pravično štipendijsko politiko. Ena naših glavnih zahtev je odstranitev dijaške bede, ki je nam pobrala že toliko mladih življenj in taka organizacija podpiranja, ki ne obremeni dijaku bodočnosti z dolgovi ali še z drugimi hujšimi obveznostmi, ki narekujejo prodajo — duše. Mi hočemo biti dolžni narodu, kateremu edino mislimo posvetiti vse svoje zmožnosti. Zato bomo skušali doseči, da nas narod in država začne oskrbovati v polnem obsegu.

Prva stvarna naloga naše stanovske organizacije jugoslovanskega dijaštva bo, da sodeluje v korist pravične razdelbe tega, kar država nameni dijakom in kar različne korporacije med narodom za dijaštvo nabere. Vse prošnje za dijaštvo naj presodi najprej dijaštvo samo in pri komisiji, ki definitivno odločuje, hočemo imeti soodločujoč glas.

Druga naloga bo, da organizirano dijaštvo samo zbira sredstva in jih med seboj porazdeli. Vsa ta sredstva naj se stekajo v centralno dijaško podporno blagajno. Dijaški svet, oziroma njegov kuratorij jih dijaštvu odgovorno razdeli.

Tretja, da v vseh dijaških mestih, potom tamošnjih pokrajinskih stanovskih organizacij, neguje skupne dijaške interese, kot je skupna menza, čitalnica, knjižnica i. t. d. Pokrajinska dijaška stanovska organizacija prosi Dijaški Svet, oziroma njegov kuratorij, da ji pomaga organizirati in vzdrževati tako institucijo.

Četrta. Organizacija počitniške zveze, ki naj omogoči in povzroči, da vsak naš dijak prepotuje svojo domovino.

Organizira naj skupna naučna popotovanja v inozemstvo. V ta namen se izda vsako leto seznam brezplačnih prenočišč in drugih ugodnosti za dijake. V inozemstvu treba okoli jedra stanovske dijaške organizacije iz gmotnih in moralnih razlogov zbrati celo tamošnjo jugoslovansko kolonijo. Podvreči treba vse, posameznika in vsa društva njenemu nadzorstvu s tem, da se da njenemu odboru dolžnost, citirati vsakega, ki se pregreši proti narodni koristi ali časti, pred občni zbor na odgovornost. Nadomestuje naj torej nekako domačo javnost.

Za vse te navedene naloge naj se v vsakem dijaškem mestu ustanovi dijaška stanovska organizacija. Sodelovala bo z lokalnim podpornim društvom, če isto obstoji, s tem, da bo cenzurirala prošnje za podpore, vložene na to društvo in soodločevala pri končni razdelbi, pri tem pa jih pošiljala vse skupaj na centralno dijaško blagajno in na vlado. Zavzemala se bo v Dijaškem svetu, oziroma njegovem kuratoriju, za lokalne skupne interese, pošiljala D. S. ali njegovemu kuratoriju natančno statistiko dijaštva svojega mesta. Pošiljale bodo na vsakih 100 članov enega delegata v Dijaški Svet, ki si bo izvolil svoj kuratorij in mu predpisal dolžnosti. Ta bo potom dobljenih statistik, potom, v pokrajinskih organizacijah prvič presojenih prošenj in potom drugih vlog pokrajinskih organizacij natančno poučen o stanju (delega stanu in bo v stanu zavzeti se za potrebe posameznikov in skupin za pravično razdelbo štipendij in podpor. Kuratorij bo v najožjem stiku z naučnim ministrstvom v Beogradu, presodil mu bo z dijaškega stališča vse prošnje za štipendije in bo pri odločitvi sodeloval. Potom njega bo torej delilo ministrstvo iz štipendijskega fonda štipendije, iz dijaške bolniške blagajne

podpore za slučaj bolezni, iz dijaškega konzuma menzam živila in obleko. Dijaški Svet naj se potruži za osnove te inštitucij.

Pokrajinske stanovske organizacije po večini, manj ali bolj popolne, že povsodi obstojajo in delujejo. Tako obstoja kot organizacija cele kolonije društvo »Jugoslavija« v Pragi z menzo, čitalnico in knjižnico za vse dijaštvo. Sodeluje s »Podpornim društvom za slovenske visokošolce v Pragi«. Dalje obstoji društvo »Jugoslavija« v Brnu, ki si skoro otvori menzo in »Udruženje SHS« djaka z menzo na Dunaju. Do konca leta treba še izvesti stanovsko organizacijo zagrebških in belgrajskih akademikov (kar je ravno sedaj v akciji, op. uredništva). Akademiki-tehniki in srednješolci v Ljubljani, v Kranju, Novem Mestu, Celju in Mariboru so si že stvorili te organizacije in se združili (tehniko gredo paralelno z njimi kot podružnica in pripravljalni odbor slovenskih akademikov, ki se v jeseni najbrže preselijo v Ljubljano) v Jugoslovansko Dijaško Zvezo, ki izdaja stanovsko glasilo »Preporod«, (tehniko imajo dogovorjeno do jeseni polovico lista), smatrajoč kot svoj največji stanovski interes, preporod vseh delov našega naroda, v nacionalno in kulturno enoto jugoslovansko. Upajo, da se omenjeni JDZ pridružijo tudi vse hrvatske in srbske srednje šole in sprejmejo »Preporod« kot skupno glasilo.

II. Strokovna izobrazba je v prvi vrsti cilj visokošolca. Pravzaprav se trudi država nuditi vse pripomočke za doseg tega cilja. Toda medsebojna pomoč, skupne knjige, skripta itd., bo igrala med dijaštvom vedno važno vlogo. Zato naj se vsi dijaki iste stroke na eni univerzi organizirajo v dotičen strokoven klub. Skrbe naj posebno za vzdrževanje smisla za intenzivno strokovno izobrazbo in za izpodbudo čuta dolžnosti, ki jo s specializacijo v smislu delitve dela, prevzame posameznik nase. Na vsaki univerzi naj se torej strnejo jugoslovanski dijaki iste stroke brez ozira na politične, verske in druge razlike v strokovne klube, ki naj v inozemstvu po možnosti iščejo sekcije dotičnih strokovnih klubov. Tako so v Pragi skoro vsi jugoslovanski strokovni klubi sekcije dotičnih čeških klubov.

III. Tretja vrsta organizacij naj se stvori v korist splošne izobrazbe, pri čemur se treba postaviti na stališče in podlago določenega svetovnega in političnega naziranja. To bodo torej kulturno-politične dijaške organizacije. Ker si različna naziranja nasprotujejo, osnovalo se bo povsod več nasprotujočih si organizacij. Ali to nasprotstvo ne sme nikdar prekoračiti meje, kjer bi skupna stanovska organizacija in skupni strokovni klubi ne bili mogoči. Kar se tiče odnošaja teh organizacij s sorodnimi jim političnimi strankami, treba kar najglasneje poudariti, da idealizem mladine ne dopušča, da bi se vezalo popolnoma na dotične stranke. Omladina, n. pr., more reči kvečjemu, da bo podpirala vse stranke, ki se zavzamejo za to in ta načela, oziroma program.

Več sorodnih kulturno-političnih organizacij bo vezalo skupno glasilo in druge vrste izmenjava misli in idej. O počitnicah naj prirede take skupine velike zборе radi idejne poglobitve.

Tudi teh organizacij imamo že precej. V Pragi od naprednih »Napredno akad. omladino« društva »Jugoslavija« in »Skerlića« ter katoliškega »Kreka«. Žalibog zadnja dva nočeta priznati stanovsko-kolonijski organizaciji (društvu »Jugoslavija«) prava pozvati jih v slučaju pred svojim občnim zborom na odgovor. V Brnu in na Dunaju se te organizacije še niso osnovala. V Zagrebu se snuje organizacija radikalno-demokratske omladine, kateri se pridruži skoro slov. org. S. S. O. Napredne-kulturno-politične org. družji za sedaj praška »Jugoslavija«, ki bo ob enem tudi glasilo sličnih srednješolskih organizacij.

S tem sistemom, sodobnim in nam odgovarjajočim, moramo nadomestiti starega. Očitani mi bodo, da more samo idealist verovati v izvedbo teh načrtov. Prav! Omladino morajo tvoriti idealisti in prepričan sem, da bo načrt izvedljiv, če se dijaštvo ne bo preveč vezalo na politične stranke. Dijak mora ostati na svojem vzvišenem, pravičnem, idealnem, nadstrankarskim stališčem. Preko onih grup, ki se proti temu pregreše, naj ostalo dijaštvo preide na dnevni red.

Pozivljamo celokupno dijaštvo vseh mest, da stvari skupne krajevne dijaško-stanovske organizacije in izbere delegate za Dijaški Svet. Število delegatov se spopolni na vsakih sto članov; kolikor stotic, toliko delegatov pripade društvu. Vsi tozadevni podatki naj se sporoče na: Društvo »Jugoslavija«, Praha II. Stepanská 40.

Tovariši! Stvorite napredne-kulturno-politične organizacije in se javite na imenovani naslov naše redakcije.

Listnica SZSA, podružnice tehnikov v Ljubljani.

Poročilo odborove seje, z dne 11. junija 1919.

Ob navzočnosti vseh tovarišev odbornikov je tov. predsednik Rogl otvoril sejo in je po kratkem nagovoru prešel na dnevni red.

Tovariš tajnik je poročal, da je podružnica naprosila SZSA v Zagrebu za pravila častnega sode in za svoto, ki bi vsaj približno odgovarjala nujni potrebi strokovne knjižnice. Tozadevni odgovor, da še ni prišel.

Nato je poveril tov. predsednik razne naloge tov. odbornikom in sicer v telesnem, duševnem in materijelnem oziru. — Predloge radi zavarovanja članov in bolniške blagajne (resort tov. Gregoriča) se javi pri prihodnji splošni seji. — Radi športa naj se tovariši člani obrnejo na športni klub »Ilirija« ker SZSA sedaj za to še nima potrebnih sredstev.

Glede denarnih podpor članom, se naprosi poverjeništvu za uk in bogočasje ter razna podporna društva visokošolčev, ki se nahajajo še na Dunaju in v Gradcu. (Res. tov. Likarja in Bleiweisa.)

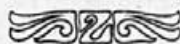
Tov. predsednik naprosi poverjeništvu za socialno skrb, da dobe vsaj nekateri člani brezplačno obleko.

Publikacije in zastopstvo interesov SZSA pri soizdajanju »Preporoda« se poveri tov. Debevcu.

Pri »slučajnostih« stavljeni predlog za povišanje članarine se obravnava pri prihodnji seji. Po razpravljanju o nujno potrebnih tajnikovih in blagajnikovih utensilijah je dnevni red izčrpan. Tov. predsednik zaključil sejo.

Rogl. predsednik, s. r.

Pripomba: V listnici SZSA se bodo objavljali vsi odgovori in naj se zato pošiljajo vsa tozadevna vprašanja na tov. tajnika: Dobromil Uran, stud. tehn., obrtna šola, ali pa Glince 68.

S. K.:

Pregled politične ekonomije.

Uvod.

Notranja politika, boj za prvenstvo posameznih svetovnih nazorov, stanov in plemen, odtujaže enega državljana drugemu; zunanja politika, zastopanje skupnih interesov proti inozemstvu, jih druží. Po ureditvi meja, toraj v normalnih razmerah, je gospodarstvo glavni činitelj, po katerem se vodi zunanja politika. Da se vzbudi zanimanje in razumevanje za zunanjo politiko, kar je pri nas iako potrebno, je toraj treba poznati politično ekonomijo. Več mi tukaj seveda ne bo mogoče podati, kakor utrditi pojem o tem, kaj je ta veda; upam pa, da bodem vzbudil zanimanje za to znanost, ki je pri natančnem študiju izvanredno interesentna.

Snov se deli v

1. splošno ali teoretično nacionalno ekonomijo (splošni ali teoretični nauk o narodnem gospodarstvu), ki preiskuje funkcije različnih gospodarskih faktorjev;
2. specijelno ali praktično nacionalno ekonomijo (narodno-gospodarsko-politiko), ki postavi ideal gospodarskega položaja države in preiskuje pota, po katerih se ga da doseči ter
3. finančno vedo, ki raziskuje, na kakšen način si država preskrbi denarna sredstva, ki jih potrebuje za obstoj.

Splošni nauk o narodnem gospodarstvu.

Vsak človek ima najrazličnejše potrebe. Delijo se v naravne, (živež, obleka, stanovanje) in kulturne (knjige, gledišče). Blago je sredstvo, s katerim moremo utešiti potrebe. Deli se v prosto blago, (zrak, voda) ki ga je na svetu v zadostni meri in v gospodarsko blago, (moka, obleka) za katerega pridobitev je potrebno človeško delo. Gospodarsko blago se deli zopet v blago za porabo, (kruh, milo) s katerim se neposredno lahko uteši potrebe in v produktivno blago, (stroji, orodje) s katerim lahko napravimo blago za porabo. Premišljeno delo za uteh potreb se imenuje gospodarstvo. Zanj velja takozvani ekonomični princip, doseči pri najmanjšem delu največji uspeh. Ta princip je podlaga, vsakemu napredku v produkciji. V najprimitivnejšem stanju gospodarstva je vsaka družina producirala le to, kar je sama porabila. Pozneje je pa vsak opravljal tisto delo, za katero je bil posebno sposoben; blago, ki ga je potreboval je pa dobil v zameno za svoj izdelek. To gospodarstvo se imenuje naturalno. Če je bil nekdo n. pr. čevljar in je potreboval obleko, je moral najti krojača ki je potreboval čevlje. To je bilo včasih jako težko, lažje je našel kmeta, ki je iskal čevlje in krojača, ki mu pa ni bilo za čevlje, temveč je hotel škarje. Da se v tem slučaju omogoči, da pride vsakdo do tistega, kar potrebuje, se je vpeljalo splošno sredstvo za menjavo — denar. Kmet je dal čevljarju denar, ta si je kupil obleko in krojač zopet škarje in škarjar je sprejel denar, ker je vedel, da bo zanj vedno lahko dobil, kar bo potreboval. Prišli smo do denarnega gospodarstva. Za denar so se porabile snovi, katere niso izgubile na vrednosti, če se jih je delilo na male delce, pri katerih je bila delitev lahka, katere se niso s časom pokvarile in katerih ni bilo na svetu v velikih množinah; to so gotove kovine.

Ker je vsakdo vedel, da bode za denar vedno lahko dobil, kar mu bo potrebno, je začel spravljati denar. Drugi pa ga je potreboval, izposodil si ga je pri prvemu in tako mu je bila omogočena intenzivnejša produkcija, ne da bi imel svojo posest. Na tej točki smo sedaj, to je pri kreditnem gospodarstvu. Gospodarska enota obstoja iz več ljudi, ki imajo skupne potrebe, katere skupno utešijo. V različnih teh gospodarskih enotah je notranji ustroj različen. Mogoče je, da vsakdo dela in dobi potem kar potrebuje, ne da bi moralo biti oboje v skupnem razmerju. To najdemo n. pr. v rodbini ali v ev. komunistični državi. Lahko se pa tudi zahteva za vsako vrednost povračilo. To vidimo v državi. Gospodarstvo te enote imenujemo narodno gospodarstvo. Deli se v produkcijo, proizvajanje blaga, promet, njega časovno in geografično razdelitev, ter v konsumcijo, njegovo porabo.

Produkcija je tehnično delo, pridobitev sirovin ali njih obdelava, toda pri tem mora biti gospodarski premislek, da mora biti vrednost produkta večja ko troški produkcije. Pri sedanjem prometnem gospodarstvu, ko vsakdo dela le za prodajo, je tu odočilna cena. Vrednost je naša subjektivna sodba o tem, v kakšni meri je blago v stanu utešiti naše potrebe, cena je rezultat boja na trgu med producentom in konzumentom. Čez visokost cene se je postavilo najrazličnejše teorije, toda nobena ne vpoštevava vseh faktorjev, ki uplivajo nanjo. Da se omogoči raziskovanje, se mora razdeliti blago v monopolno in konkurenčno. Pri monopolnem blagu narekuje producent cene, njega bo pa vodil premislek, je li bolje, da pri visokih cenah malo proda ali pa, da doseže pri nižjih cenah večji promet. Pri konkurenčnem blagu, katerega se more pomnoževati le z vedno višjimi stroški, bodo merodajni za ceno izdatki za produkcijo plus obresti za kapital, premije za riziko in dobiček enega najdražje delujočega podjetnika, katerega obrt je še potrebna za kritje porabe (Ricardo). Marx je rekel, da je cena le izraz dela, ki je bilo potrebno za proizvod blaga. Seveda to tudi vpliva na ceno, toda če rečemo, da je odočilna ponudba in povpraševanje, je vse drugo že v tem zapopadeno. Določiti moremo le gornjo mejo cene; ta je dosežna, če kupcu blago ni vredno toliko, kolikor se zahteva zanj — in spodnjo, če cena produkta ne krije več proizvodnih stroškov. Podlage za produkcijo so narava, delo in kapital.

Ugodno podnebje, rodovitna zemlja ali veliki zakladi rud, premoga, so potrebni, da se more proizvajati blago. Podnebje ima tudi vpliv na drugi produkcijski faktor, na človeka, na delo.

V tropičnih krajih nudi narava vsakemu, kar mu je potrebno za življenje; človeku ni treba delati, zato se pri zamorcih tudi ni razvilo gospodarstvo. V deževnih časih se prenaže, v suši pa strada, včasih jih takrat na stotine umre. V najsevernejših delih sveta je človek prisiljen težko delati, toda narava je tako revna, da pri vsem tem delu rezultat ni bogve kako dober. V naših krajih je človek prisiljen delati, toda narava dobro poplača trud; v teh krajih se je tudi razvila najvišja kultura. Izven podnebja vpliva na človeka tudi stanje kulture in življenskih pogojev, ki odločujejo gibanje ljudstva (prirastek in izselitev). Velikega pomena je tudi moralna kvaliteta ljudstva, marljivost, spomin, sprejemljivost, dar kombinacije itd.

Zadnji faktor, kapital, je producirano sredstvo za produkcijo. V navadnem življenju se razume pod tem izrazom vsak prihranjen denar, narodnogospodarsko pa pomeni le premoženje, ki ne služi utehi potreb, temveč produkciji, toraj tovarne, stroji, orodje itd. Preorano polje je narava in kapital. Pragozdi so narava, delo ki je bilo potrebno za iztrebitev, gnojitev, oranje itd., je kapital. Ta toraj nastane, če se več producira ko porabi. Čim večji je kapital naroda, tem bolje stoji gospodarsko, ker mu je mogoče proizvajati nove vrednosti v veliko večji meri kot z malo ali brez kapitala. V

srednjem veku, ko je bila produkcija tehnično zelo zaostala, in si je vsakdo lahko kupil potrebno orodje, se ni občutilo tako važnost kapitala, v sedanjem času, ko je pa za nabavo različnih strojev in zgradbo tovarnen treba velikanskih svot, se občuti v gospodarstvu premoč kapitala, ki je vodila do velikih stanovskih bojev med delom in kapitalom. Ti boji imajo tudi vzrok v instituciji privatnega posestva, to je pravici posameznika, da sme popolnoma, pravno vladati stvari. Pri današnji veleindustriji se nahaja kapital v rokah posameznikov, medtem ko je delavec prisiljen, da dela tam, kjer je kapital. Če ostanemo pri sedanjem kapitalističnem gospodarskem sistemu, (gospodarstvu z neomejeno institucijo privatnega posestva) je vse socialno vprašanje zavisno od tega, če išče več delavcev enega podjetnika ali več podjetnikov enega delavca — toraj ponudba in povpraševanje.

Promet z blagom, ki ga opravljajo trgovci, obstoja v tem, da se spravi blago od producenta v roke konzumenta. Omogočen je z denarjem in kreditom. Pod denarjem razumemo sedaj košček kovine, za katerega težo in čistost jamči država s tem, da mu pritisne svoj pečat. Za denar se je pri nas vporabljal skoraj vedno zlato in srebro, ker sta imela skozi stoletja približno isto vrednost. Pri Babiloncih sta bila zastopnika solnca in meseca, (znamenje solnca ☉, zlata ☼, mesca ☾, srebra ☽). V času, ko se zavrti zemlja enkrat okoli solnca, se zavrti luna trinajstkrat okoli zemlje, tudi vrednost zlata in srebra je bila skozi dolga stoletja v razmerju 13 : 1. Koncem preteklega stoletja je pa radi odkritja velikanskih rudnikov srebro globoko padlo, kar je imelo za posledico, da so skoraj vse države uvedle zlat denar. Pošiljanje zlata je pa jako drago in nerodno, v prometu se zlato tudi obrabi, tako se dandanes vporablja za plačilo večinoma bankovec ali ček. Bankovec je vrednostni papir, na katerem se zaveže banka, da plača proti njegovi oddaji določeno svoto denarja. Ta vrsta plačilnega sredstva je vdomačena posebno na Evropskem kontinentu. V Angliji in severni Ameriki se pa poslužujejo večinoma naročila privatnika banki, naj izplača imetniku čeka določeno svoto tistega denarja, ki ga ima podpisani naloženega pri banki.

Glavni faktor za promet denarja so banke. Če se primerja denar v gospodarstvu s krvjo v telesu, je banka — srce. Kjer se najde nepotrebn denar, ga vzame banka in ga da onemu, ki mu ga primanjkuje. Kot glavni barometer, na katerem se spozna vsak najmanjši vpliv in kot središče fermiranja cen, pa stoji nad vsem gospodarstvom — borza.

V splošnem posamezen človek lahko konzumira, kolikor ima dohodkov. Dohodek je ona množina blaga, ki pride letno nanovo v gospodarstvo in ki se ga lahko porabi, ne da bi se s tem zmanjšalo premoženje. Ta lahko obstoja iz posestniške rente, to je onega dela vseh dohodkov kmeta, ki ne obstoji na kapitalu in delu, temveč le na posebnih lastnostih zemlje, iz kapitalne rente, to so dohodki iz kapitala ali iz rente in dela, to je čisti dohodek iz človeškega dela. Ta pojem ni enakovreden s plačo. Tudi kdor dela sam zase, dobi rento iz dela, ne da bi dobil kako plačo in tudi plača navadno ni tako visoka, kakor renta iz dela.

Uvažujoč izrek: »Zgodovina znanosti, je znanost sama,« hočem še pridejati kratko zgodovino nacijonalne ekonomije.

V starem in srednjem veku se je delo premalo cenilo, da bi se učenjaki pečali z njim. Šele v 16. stoletju se je mogel razviti narodno gospodarski sistem, ki ga imenujemo merkantilnega. Noben pisatelj ga sicer ni neizpremenjenega zastopal, tudi noben državnik ga ni popolnoma uvedel, toda smatra se ga lahko za vodilno mnenje onega časa. Osnovni pojmi merkantilizma so:

1. Država more in mora voditi narodnogospodarsko življenje.

2. Vlada mora držati denar, kot potrebno snov za menjavo in štedenje na svojem teritoriju in ga po potrebi tudi umetno pomnožiti.

3. Najboljše sredstvo za to je trgovina z inozemstvom, v katerem se več blaga izvažata, kot uvažata, torej se denar v deželi pomnoži.

4. Za omogočenje tega je potrebno povečanje industrije, za to pa pomnožitev ljudstva.

2. Strog obrtni red, podprt s premijami in predpravicami.

6. Država se mora zapreti s carinsko mejo, da more otežkočiti izvoz sirovin in uvoz fabrikatov.

Merkantilisti so hoteli ustvariti samo sebi zadostujoče narodno gospodarstvo, ki so ga smatrali kot veliko privatno gospodarstvo. Iz tega se razume, da so smatrali denar kot nositelja bogatstva in da je dobiček ene države spojen vedno z izgubo druge. Ker je bila posebno merkantilistična praksa jako enostranska, se je razvil v 18. stoletju fiziokratski sistem. Uvidelo se je, da se podpira industrijo na stroške kmetijstva. Vlada, ki je dajala naredbe za vsako malenkost, se je dostikrat zmotila, dežele so bile med seboj popolnoma zaprte. Takrat se je širilo z racijonalizmom mnenje, da je tudi gospodarsko življenje obvladano od naravnih zakonov in da vpliva nanj najbolj svoboda. Fiziokrati so zastopali naslednja pravila:

1. Le poljedelstvo more pomnožiti narodno premoženje.

2. Trgovina in obrt pomnožita vrednost blaga le za svoto, kar velja za to porabljenno delo, ne vstvarita nobenega dobička, sta toraj neproduktivna.

3. Ker nastane dobiček le pri poljedelstvu, mora pasti vsak davek na poljedelca, toraj naj se uvede le en sam poljedelski davek.

4. Pomnožitev denarja v deželi le manjša njegovo vrednost in za to nima smisla.

5. Država nima pri gospodarstvu opraviti drugega, kot skrbeti za sigurnost in in odpravo vseh carin. Drugače naj velja princip: »Laissez faire, laissez passer!«

Veliki napredek trgovine in obrti na Angleškem je zopet povzročil menjavo sistema. Adam Smith je mnenja, da vsakdo najbolj koristi skupnosti, če zastopa svoje interese, da vodi svoboda in konkurenca gospodarstvo na pravo pot. Povdarja tudi interese konzumenta v nasprotstvu z onimi producenta, nastopa proti fiziokratom, rekoč, da moreta tudi industrija in trgovina pomnožiti narodno premoženje, kar je mogoče le s pomočjo dela. Le velika produkcija in mala konzumcija pomnožujeta blagostanje naroda. Robert Malthus pravi:

1. da se človeštvo pomnožuje hitreje kot živila, ki jih pridelajo;

2. da je neprèstana nevarnost, da bo preveč ljudstva na zemlji;

Bolezni, vojne itd. so le naravne posledice teh okoliščin!

Iz tega sklepa, da naj se otežkoči pomnoževanje naroda in naj se ne podpira preveč revežev.

David Ricardo piše, da

1. vrednost blaga za menjavo ni odvisna, kakor pravi Smith, od tega, koliko dela se zanje kupi, temveč deloma od množine blaga, glavno pa od dela, ki je bilo potrebno, da se je blago napravilo.

2. Vsako posestvo ne nese posestne rente, le ono, ki v primeri z drugim, ki se morajo še uporabljati, ceneje producira.

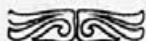
3. K temu rezultatu ga vodi tudi njegov zakon o zmanjšajočem se zemeljskem dohodku, po katerem je pri pomnoženih izdatkih za produkcijo, izvzeti so tehnični napredki, čisti dohodek iz istega polja razmeroma vedno manjši.

4. Človeško delo je blago, kakor vsako drugo, katerega cena je zavisna od ponudbe in povpraševanja. Ima naravno in tržno vrednost, kateri se hočeta po naravnem zakonu kriti. Prva je ena množina blaga, ki je potrebna, da se more delavec in rodbina preživeti tako, kakor to zahteva kulturna stopnja, druga je plača, ki jo delavec res dobi.

V nasprotju s temi pesimisti stoje optimisti, ki pravijo, da mora dati svoboda naravno harmonijo. Pravijo, da je vrednost le izraz izmenjanih uslug, pri čem pa niso odločilni stroški produkcije, temveč reprodukcije, z napredkom kulture morajo torej cene pasti in važnost delavca se mora hitreje povišati nego ona kapitala. Tajijo obstoj posestne rente in razločka med kapitalom in zemlje.

Thünen je proučil razmere v agrarni državi s tem, da si je mislil popolnoma od zunaj zaprto državo, kjer so tla povsod jednaka in v katerem središču leži mesto. Le v bližini tega se bo izplačalo intenzivno poljedelstvo, z večjo oddaljenostjo bo tudi poljedelstvo ekstenzivnejše.

Nasprotniki Adam Smitha zahtevajo, da vlada ščiti gospodarsko šibkejše proti kapitalu. Socijalizem zahteva v ta namen, da za produkcijska sredstva ne velja privatna posest. Komunizem zahteva sploh odpravo privatnega imetja. Anarhizem zahteva popolno odpravo državne oblasti in misli, da se bo vzdržal red na podlagi privatnih pogodb, toraj je v direktnem nasprotstvu s socijalizmom in komunizmom, ki hočeta dati vso moč državi.

M. H.

Poizkus predloga k reformi šolstva.

Vprašanje reforme šolstva zbuja vedno več zanimanja pri vseh dijaških krogih. Razlogi tega gibanja so popolnoma naravni. Prvič je to znak dobe v kateri se ves svet prenavlja po novih načelih in idealih, drugič pa tudi znak mladosti, ki začuti v sebi zmožnosti k velikem delovanju in se z velikim navdušenjem poprime vsega, predvsem seve kar ji je najbližjega. In kaj je nam dijakom pač bližje od šole? Ravno raditega pa smo tudi upravičeni se udeleževati reševanja teh vprašanj. Opozarjam pa nato, da ker so problemi težavnejši kot si jih večina predstavlja in ker jih posameznik s pičlim znanjem, ki ga dijak lahko ima, ne more rešiti: da se gre prvič resnejše na delo ko do slej in da se jih drugič udeleži kolikor mogoče veliko število. Le tako nam bo mogoče ustvariti načrt, ki se bo pri merodajnih krogih dejansko upošteval.

Velika napaka, ki sem jo našel v vseh debatah, kakor tudi v vseh člankih dijaških listov o reformi šolstva je, da se zgrabi tu kak predmet, tam kak paragraf disciplinarnega reda, ki se jih potem kar vprek kritizira in skuša trditve včasih celo z dokazi utemeljiti, ki pa niso skoraj nikdar stvarni. Krpaj stare cunje kolikor hočeš, pa ne bodo postale nikdar nove. Če pa hočemo reformirati šolo in podati enoten reformni načrt, si moramo biti najprej v njegovih temeljih edini, na katere lahko šele naknadno gradimo posameznosti. In prve po možnosti podati je namen naslednjih vrstic.

I. Notranja reforma.

Glavni namen vsega šolstva je izobrazba ljudstva. Torej si moramo biti na jasnem o pojmu izobrazbe samem, da nam bo mogoče najti principe, katerim mora slediti šolstvo, da doseže svoj smoter.

Kakor znano, oblikujeta človekovo duševno življenje predvsem dve notranji sili — razum in čustvo. In ker se ravno v duševnem življenju razlikuje izobraženec od priprostelega človeka, je treba ti sili nekoliko po njih vrednosti preceniti.

Naloga razuma je, iskati v naravnih pojavih zakonitosti in je zaraditega predpogoj vsakemu spoznanju. Ostal pa bi predpogoj, oziroma le forma spoznanja, brez vsake vsebine za vedno, če bi ne bilo neke moči nad njim, ki ga sili k delovanju. In ta sila je čustvenost. Ona šele vzbudi v človeku želje k spoznanju in napredku in ga tako prisili k razmišljanju. Razum sam bi lahko primerjali stroju, ki čaka uporabe, med ko je sam sebi prepuščen popolnoma neplodonosen. Človek z samim razumom bi torej ne prišel niti k zavesti, ki mu jo da šele njegovo delovanje in bi torej (za se) sploh ne bil.

Čustvenost je torej gonilna sila našega življenja. In od njene stopnje je odvisna izobrazba posameznika.¹ Kajti z njenim stopnjevanjem se rodijo človeku nova vprašanja, odpirajo se novi problemi, ki se jih človek trudi razrešiti in ki so pogoj vsakemu večjemu življenskemu cilju. In cilj življenja je bistvo izobraženega človeka. Le človek, ki posveti vse svoje sile enemu samemu cilju, bo lahko ustvaril delo, ki bo igralo sploh kako vlogo v življenju naroda. Od nekdanj so vsi narodi ravno v teh »značajih«, kakor jih lahko imenujemo, zrlji svoje vzore, ker so oni stvaritelji narodne kulture, ki je tem zagotovila trajno priznanje v zgodovini človeštva. Torej vsak izobražen človek bi moral biti značaj (ne kot se razume navadno), to se pravi, imeti bi moral pred seboj cilj, za katerim neumorno stremi. Podlaga takemu cilju pa more biti le svetovni nazor, ki si ga je pridobil po dolgotrajnem razmotrivanju življenskih problemov. Ker pa ni vsak zmožen, enako največjim ženinjem ustvariti lastni svetovni nazor, se mora prilagoditi idejam enega ali drugega misleca, ki najbolj odgovarjajo njegovemu značaju. Veda pa, ki nam more podajati vse največje, kar se je kedaj mislilo na svetu pa je — kulturna zgodovina. Ne proučavanje v šoli v zvezi z drugim učnim redom hočem omeniti pozneje.

Na podlagi zgoraj omenjenega, lahko na kratko kritiziramo ustroj naših šol. Njih bistvena napaka obstoja v tem, da ni imela namena vzgojiti samostojne ljudi, temveč za avstrijski sistem potrebne državne stroje. Posamezne šole pa nimajo svoje posebne napake, n. pr. realka. Realka je popolnoma enostranska in sicer zato, ker goji v pretiravani meri znanosti. To kar bi nam v realki podajalo čustveno izobrazbo, je literatura in zgodovina. V literaturi sami pa se, kakor tudi v zgodovini, poučuje skoro same biografije in letnice, medtem ko so nam dela velikih mož radi nepreostajanja časa znaša večinoma le po naslovih. Če poleg tega še vpoštevamo, tvarino, ki se zahteva, ni mogoče v sedmih letih absorbirati drugače, kot popolnoma površno, tako, da absolvent čez par tednov, ko zapusti šolo, že vse pozabi, se nam pokažejo šole v dovolj jasni luči. Mimogrede naj samo omenim, da nam znanosti same zase sploh ne morejo podati izobrazbe. Kajti znanosti lahko le v rokah naobraženih ljudi (kakor sem jih definirjal popreje) človeku koristijo, kar je edino lahko njih namen. Cilj življenju pa ne smejo postati, ker tega niso zmožne voditi, kar se je prav izkazalo v tem, da se je ravno v dobi njih delovanja socialno gorje najbolj večalo, katerega krizo preživljamo ravno danes. Sploh bi se moralo upoštevati, da ni vsak človek rojen za učenjaka, vsakdo pa za življenje. In za to zadnjega usposobiti, mora biti namen šole. — V gimnazijah ni mnogo boljše. Saj je pri njih materijala še več in zato površnost še večja. Slučajno sem bral

¹ Kajti talenti posameznih umetnikov, kakor tudi razsodnost (Urteilkraft-Hausverstand) različnih znanstvenikov, posebno matematikov in fizikov, so prirojene lastnosti, in zato pri definiciji splošne izobrazbe ne morejo priti v poštev. Tega pa menda ne bo nihče trdil, da lahko le taki izvoljeni postanejo izobraženi ljudje.

Macharjevo biografijo, kjer popisuje svoje gimnazijske študije. Vsak pesnik je bil posebej proklet, ker je rabil najtežje gramatikalične oblike v svojih spisih in ko je absolviral gimnazijo, imel je toliko pojma o antični kulturi, kot če bi kdo zajel steklenico morja in mu ga pokazal: »Evo morje!«. O realnih gimnazijah prepustim sodbo drugim; iz iskarnja po novem in pravem, je nastalo neko skrpucalo, ki ni ne tič ne miš — realna gimnazija, — O tej si pa misli gotovo vsakdo svoje.

II. Zunanja reforma.

Tri važne točke so, ki jih mora skušati uresničiti šola. Prvič podati ljudem življenske izobrazbe, omogočiti kolikor mogoče mnogim obiskovanje, pri tem pa gledati na dober izbor.

a) Ljudska šola: Njen problem je najtežavnejši in zahteva dobrega pedagoga. Zato jo hočem omeniti le v toliko, da ne izgubi razprava enotnega lica.

a) Ljudska šola zahteva predvsem reformiranja učnih moči. Kajti pri otroku, čigar razum ji le malo razvit, deluje predvsem instinkt, ki je pri njem mnogo bolj razvit, kot pri odraslih ljudeh. On dobro čuti učiteljevo osebnost, če prav je ne razume. Otroka pa lahko veže na učitelja le čut zaupanja in ljubezni, ker mu je čut dolžnosti (ki se mu ga hoče danes mnogokrat vsiliti) neznan. In pri polaganju teh prvih temeljnih kamenčkov, ki tvorijo mnogokrat za vedno podlago značaja dotičnega, je treba biti jako oprezen. In tej nalogi prav gotovo niso kos 18- do 20letni absolventi učiteljišč, ki se še sami bojujejo v svoji notranjosti in spreminjajo svoje nazore skoro dan za dnevom. Tu bi bilo predvsem treba prvovrstnih pedagogov in ljubiteljev otrok. (Spominjam samo na Tolstoja). Seveda pa je teh vedno jako malo, in bi jih pri današnjem ustroju šol gotovo primanjkovalo. Ustroj pa bi se dal spremeniti. Naj bi se n. pr. napravila otrokom velika igrišča kjer bi jih bilo lahko več kot sto pod nadzorstvom enega samega, medtem ko je ta množica deljena v več skupin, ki menjaje obiskujejo pouk. Kajti namen ljudske šole naj bi bil le, podati elementarno znanje in pa uplivati na to, da se pri, od narave še nepokvarjenem otroku, razvijejo kolikor najlepše strani njegove duše.

V današnjih ljudskih šolah, so učitelji pogosto sami krivi neuspehom, ker niso v stanu uživati se v otrokovo dušo. Poučavajo v obliki, ki je otroku tuja in zoprna in kvečjemu še pokvarijo naravno vedaželnost. Razentega mora učitelj tudi pri zelo kaznivih dejanjih svojega gojenca ostati v notranjosti miren, to se pravi nepristransko slučaj presoditi, kar pa le redkokedaj opažamo. Brez takega ravnanja pa ni avtoritete in s tem je šola v bistvu pokvarjena.

Rešitev tega vprašanja je pri vsej važnosti za dijake pretežka, samo želeli bi bilo, da se ji posveti več pozornosti.

(Dalje prihodnjic.)

Kralj:

Svobodi.

Težki bili so in jaki
vdari, glavo v tla kloneči.
Naši dnevi — sami mraki
po poljani krvaveči . . .

Meč omahnil je krvavi,
zarožljali so okovi,
duh svobode, duh naš zdravi,
vstal je v domovini novi . . .

Generalna skupščina JDZ.

Uspehe, ki jih je naša zveza dosegla v prvem letu svojega delovanja, še ne moremo smatrati kot celoto. Vse naše delo je nekako poskušanje, nekako tipanje za nedoločenimi cilji. Vzrok tega dejstva je v prvi vrsti apatija, ki sledi vedno za velikimi dogodki. Velika vojna, ki smo jo videli skoro pred svojimi očmi, prekucije, propadanje starih in nastajanje novih držav, vse to je vplivalo na dijaka. Poleg tega pa v nas še ni zadostno utrdil čut skupnosti vseh treh plemen našega naroda. Naša organizacija torej ni bila zgrajena na zadosti široki podlagi.

Dne 18. avgusta t. l. se otvori v Celju generalna skupščina naše zveze, na kateri se bo že formalno izvršila združitev s tovariši z juga. Govorilo se bo pa tudi o najrazličnejših točkah, ki spadajo v področje našega programa.

Snov je razdeljena na več referatov. Vsak referent ima nalogo, svoj snov popolnoma izčrpati. Slehernemu referatu bodo sledile debate.

V Celju je poskrbljeno za zadostno število (1000) prenočišča s hrano. Ker bo shod z vsem pritiskom trajal nekaj dni, bo dijakom mogoče vprizoriti skupne manjše izlete v okolico Celja. Na ta način se bomo tudi lahko spoznali z južnimi brati in se z njimi pomenili o raznih dijaških vprašanjih, poleg tega pa si bomo lahko vsi skupaj ogledali divno okolico starodavnega celjskega mesta. Saj nam je medsebojno ujedinenje našega naroda programna točka in kaj naj storimo v ta namen poprej, kot da ga spoznamo.

Vabimo vse tovariše na ta zgodovinski shod. Kdor ga misli posetiti, naj prijavi svoj prihod na naslov: Mirko Hočevar, Celje, Aškerčeva ulica 17. Skušali bomo dobiti še ugodnosti na železnici; natančnejše bomo poročali še v dnevnikih.

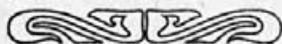
LISTEK.

„Slovensko Planinsko Društvo“ opozarja vse dijake, ki nameravajo med počitnicami potovati na planine, naj si preskrbe za planinske kočice, kjer mislijo prenočevati, dijaško legitimacijo SPD, ki mu zagotovi brezplačno prenočevanje v dotičnih kočah. Obrniti se je do osrednjega odbora SPD v Ljubljani, ali pa na g. dr. Frana Tominška, odvetnika, Ljubljana, Slovenski trg šte. 2.

Dijaška Počitniška Zveza. V predvojnih letih je bila omenjena organizacija v najpridnejšem delovanju. Kamen je prišel do kamena; lepa je bila že zgradba, tedaj pa je prišel svetovni požar in sežgal vso stavbo do tal. —

Štiri leta je moralo vsako delo počivati; obsojeni smo bili na popolno letargijo. Zdaj, ko smo svobodni, smo se zopet oprijeli dela. Skoro vsi oni rodoljubi, ki so dijakom nudili že v težkih časih avstrijskega pritiska olajšave med potovanjem, so se odzvali naši prošnji. Ne samo prosto prenočišče, tudi brezplačno hrano nudi skoro vsak izmed njih. — Organizacija je morala letos omejiti svoje delovanje samo na Hrvaško in del Slovenije. Srd nam stiska pest, ko se spomnimo goriških in primorskih bratov, ki jih ne bomo smeli posetiti. Tudi Srbija nam je za enkrat še zaprta, kajti razdejani domovi, obdani z opustošeno zemljo, morejo nuditi komaj obubožanemu domačinu borno zavetje.

Naša Zveza je izdala »Dijaški počitniški almanah«, ki obsega seznam vseh olajšav, ki se jih nudi dijakom; poleg tega primeren predgovor z navodili za na pot, zemljevid Jugoslavije, legitimacijo in koledarček za počitnice. Član postane lahko vsak jugoslovanski dijak, bodisi akademik, bodisi srednješolec. Ker potrebuje vsak član neobhodno almanah, naj pošlje svoj natančni naslov Dijaški Poč. Zvezi, Ljubljana, Marmontova ulica 22, Vila Gjina. Cena knjižice znaša 5 K.

M. DRENIK

Ljubljana, Kongresni trg 7

priporoča največjo zalogo telovadske obleke za člane društva „Sokol“

J. GIONTINI

Knjigarna, trgovina umetnin in muzikalij. — Zaloga papirja in pisarniških potrebščin

V Ljubljani, Mestni trg 17

Ustanovljena leta 1844

H. SUTNER, Lastnik H. Maire

Ljubljana, Mestni trg 11

Priporoča svojo bogato zalogo zlatnine in srebrnine

CENIK na zahtevo brezplačno in poštne prosto

Leskovic & Meden

Ljubljana

Jurčičev trg

J. C. KOTAR

LJUBLJANA,

WOLFOVA ULICA ŠTEV. 3

Parfumerija

Drogerija

Fotomanufaktura

Prva jugoslovanska razpošiljalnica zgotovljenih oblek, velika zaloga manufakturnega in modnega blaga.
Lastni modni atelije.

Schwab & Bizjak

Ljubljana

DVORNI TRG ŠTEV. 8

preje T. Kunc

Pod Narodno kavarno

Modna
in športna trgovina

P. MAGDIČ

Ljubljana

Franca Jožefa cesta št. 1

(nasproti glavne pošte)

V zalogi vedno zadnje
novosti

7. GOREC
TRGOVINA
NODVO: BILKOVORJAKOLEŠTINESINTIM GUMPIEM
LUBJANA MARJE FEREZJE CESTA 4

ANT. BAJEC

POD TRANČO ŠTEV. 2

Trgovina s cveticami,
šopki, venci in
trakovi

Fr. P. Zajec

izprašan optik
Ljubljana, Stari trg 9

Ceniki brezplačno.

Velika zaloga vsakovrstnih očal, ščipalcev, povečanih stekel, mikroskopov, daljnogledov, toplomerjev, barometrov, risalna orodja i. t. d.

ZAVOD ZA TEHNIČNE IN ELEKTROTEHNIČNE NAPRAVE

Koncesionirano podjetje za električne naprave, napeljave električne luči in prenos moči, telefonske, brzojavne in signalne naprave — Dobava in montiranje motorjev na bencin in petrolin ter Diesellovih motorjev — V zalogi vedno v veliki izbiri: elektromotorji, ventilatorji, obločnice, žarnice, telefoni, vsakovrstni instalacijski material, mazilna olja in masti, sesalke, lestenci za elektriko in plin ter sploh vse tehnične potrebščine — Proračuni na zahtevo zastoj — Popravila vsakovrstnih strojev — Moderna mehanična delavnica

VOJNOVIĆ & Cie. LJUBLJANA

Brzojavke: ELEKTRA, LJUBLJANA — DUNAJSKA CESTA 22

Mednarodni prevozi — Sprejemanje blaga v skladišča — Spedicije vseh vrst — Prevažanje blaga — Zaccarinanja — Selitve s patent. vozovi — Nabiralni vozovi na vse strani — Skladišče, spojeno s tirom južne železnice

Tekoči račun pri podružnici „Jadranske banke“ v Ljubljani

BALKAN

Trgovska spedijska in komisijska delniška družba

PODRUŽNICA
LJUBLJANA
DUNAJSKA CESTA 33

Prosto skladišče za sladkor in za blago, podvrženo carini in užitninskemu davku
Reekspedicije itd. itd. — Spedijski urad

Gospodarska Zveza

centrala za skupni nakup in prodajo v Ljubljani, registrovana zadruga z omejeno zvezo

Stalna zaloga:

POLJEDÉLSKIH STROJEV: motorjev, mlaitilnic, viteljev, slamo- in repozrcnic, brzo-
parnikov, plugov, travočistilnikov i. t. d.

Prodaja:

umetnih gnojil, kolonijalnega in špecerijskega blaga ter poljskih pridelkov.

Zaloga:

travnih in deteljnih semen, pese, korenja, repe.

Zaloga:

pristnega domačega in gorskega vina, žganja i. t. d.

Lastna izdelovalnica in prekajevalnica klobas. Lastna zeljarna.

Stara slovenska tvrška

FR. STUPICA

V LJUBLJANI

MARIJE TEREZIJE

CESTA ŠT. 1

priporoča svojo zalogo železnine

in poljedelskih strojev

Največjo in najcenejšo zalogo
moških in damskih
oblek priporoča
tvrdka

O. BERNATOVIĆ

Ljubljana, Mestni trg št. 5—6

I. Bonač, Ljubljana

veletrgovina s papirjem
in knjigoveznica

Vljudno priporoča veletrgovino s pa-
pirjem in pisarniškimi potrebščinami
ter moderno urejeno knjigoveznico

K. JURMAN

optik in specialist

optični zavod z električnim obratom

Ljubljana

Šelenburgova ulica šte. 4

Največja zaloga
fotografičnih
aparatorov
in potrebščin

Drogerija „ADRIJA“

Ljubljana

Šelenburgova ulica št. 5

Knjigarna

L. SCHWENTNER

v Ljubljani

Prešernova ulica št. 3

**[Poslopje Mestne
hranilnice]**

TISKOVINE VSEH VRST

kakor: časopise, knjige, brošure,
cenike, lepake, letake, vsporede, ta-
bele, račune, kuverte in pisemski
papir s firmo, vizitke, naslovnike,

računske zaključke

in vsa v to stroko spadajoča
dela izvršuje ukusno in ceno

Zvezna tiskarna
v Ljubljani, Stari trg št. 19

V zalogi ima tiskarna tudi vse po naj-
novejših predpisih izvršene obrazce
za slav. občinske urade, aprovizacij-
ske odbore, cestne odbore, za-
druge, gg. trgovce, odvetnike
in notarje, gostilničarje itd.

Tisk in izdaja neodvisnega radikal-
nega dnevnika „JUGOSLAVIJA“.